

**KONINKLIJKE
VERENIGING
TER BEOEFENING
VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP**

OPGERICHT 6 MEI 1865

Ereleden

Z. K. H. de Prins der Nederlanden

Z. E. Luitenant-Generaal b.d.

M. R. H. Calmeyer

Generaal-Majoor b.d. J. J. de Wolf

Generaal-Majoor b.d.

E. R. d'Engelbronner

Generaal-Majoor

J. P. Verheijen

Bestuur

Voorzitter

H. A. Couzy, kol art

Vice-voorzitter

A. T. M. Oonincx, cdre KLu

Leden

G. C. Berkhof, bgen gn

A. J. G. M. Blomjous, maj cav

mr. B. J. van Eenennaam

W. Kasteleyn, kol KLu

J. C. M. Knol, bgen inf

A. G. C. Kok, kol marns

W. IJspeert, ktz

Redacteur

W. Walthuis, bgen inf b.d.

Molenstraat 78,

4841 CG Prinsenbeek

Secretaris

W. F. Anthonijsz, lkol cav

Denijsstraat 135,

2551 HJ Den Haag

Penningmeester

J. R. Karssing, maj cav

Meeuwenlaan 23

2352 CN Leiderdorp

girekening 7 88 28

MARS IN CATHEDRA

15 APR

1984

60

IN DIT NUMMER

Mededelingen van het bestuur:
Jaarverslag van de secretaris —
Financieel verslag — Voordracht
en algemene ledenvergadering
— Bijeenkomst te Den Haag,
maandag 7 november 1983 —
Bijeenkomst te Den Haag, maan-
dag 23 januari 1984

2114

Oefening Atlantic Lion, voor-
dracht door C. Kuijpers, kolonel
der fuseliers

2117

Discussie

2131

Westeuropese veiligheidspoli-
tiek? voordracht door prof. dr. S.
Rozemond, Instituut Clingendael,
Den Haag

2137

Discussie

2146

©

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Jaarverslag van de secretaris

Tijdens de Algemene Ledenvergadering in het Nederlands Congresgebouw te 's Gravenhage op 2 mei 1983 werden de aftredende en herkiesbare bestuursleden herkozen.

Zoals de voorzitter, bgen J. P. Verheijen, reeds aankondigde, is het voor hem niet meer mogelijk zijn militaire functie te combineren met het voorzitterschap van de Koninklijke Vereniging. Het vertrek van haar voorzitter noopte de vereniging opnieuw afscheid te nemen van een alom gewaardeerde leider. Als nieuwe voorzitter werd kol art H. A. Couzy gekozen. Deze had zich reeds aan de Koninklijke Vereniging gepresenteerd door, voorafgaande aan deze vergadering, persoonlijk de inleiding te verzorgen; dat werd zeer gewaardeerd. De samenstelling van het bestuur was nu als volgt:

voorzitter: H. A. Couzy, kol art;
vice-voorzitter: A. T. M. Ooninx, cdre KLu;

penningsmeester: J. R. Karssing, maj cav;

secretaris: W. F. Anthonijsz, kol cav;

reducteur: W. Walthuis, bgen inf b.d.;

ledenadministrateur: J. J. M. Nijman;

leden: G. C. Berkhof, bgen gn; J. C. M. Knol, bgen inf; A. G. C. Kok, kol marns; W. Ijspeert, ktz; W. Kasteleijn, kol KLu; A. J. G. M. Blomjous, maj cav.

In het komende verenigingsjaar zal weer een aantal bestuursmutaties plaatsvinden. Bgen b.d. W. Walt-

huis heeft aangekondigd, na meer dan 12 jaren de functie van redacteur te hebben vervuld, die functie te willen overdragen. Kol W. Kasteleijn heeft eveneens de wens te kennen gegeven het bestuur te verlaten vanwege zijn dienstverlating met flo. J. F. Roelofs, kol KLu, heeft zich bereid verklaard zitting te nemen in het bestuur.

In de loop van het per 31 december 1983 geëindigde verenigingsjaar heeft de Koninklijke Vereniging voor haar leden en introducé(e)s de volgende, van belang geachte, bijeenkomsten voorbereid en in het Nederlands Congresgebouw gehouden:

17 jan 1983. Noodwetgeving, inleider D. A. Graatsma, kol mjd.

28 mrt 1983. Moderne ontwikkelingen in de marinescheepsbouw, inleider ir. J. E. Los (*door omstandigheden buiten de schuld van de inleider kon de inleiding niet plaatsvinden en moest tot onze spijt worden geannuleerd*).

2 mei 1983. Pantserbestrijding in de jaren '80, inleider H. A. Couzy, kol art, en W. M. Verschaegen, maj inf. (*Deze inleiding werd op 16 juni 1983 in het Infanterie Opleidingscentrum te Harderwijk herhaald.*)

5 sep 1983. Militair gebruik van de ruimte, inleider G. C. Berkhof, bgen gn.

7 nov 1983. Oefening Atlantic Lion, inleider C. Kuijpers, kol inf.

De bijeenkomsten werden goed bezocht waarbij ook een aantal jongere leden van de vereniging blij gaf van hun belangstelling. Om in de toekomst ten aanzien van de inleidingen nog beter te kunnen aansluiten bij de wensen van de leden, heeft de Koninklijke Vereniging het voornemen in een harer periodieken een enquête te houden betreffende de verenigingsactiviteiten.

Wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd heeft prof. mr. Th. W. van den Bosch afscheid

genomen als president van het HMG. Aangezien prof. Van den Bosch als buitengewoon hoogleraar de bijzondere leerstoel in het Militaire straf- en tuchtrecht bekleedt die aan de Universiteit van Amsterdam is ingesteld door de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, is inmiddels aan het Curatorium verzocht een voorstel te willen doen ten einde in de opvolging te kunnen voorzien.

De Militaire Spectator Legpenning 1983 werd toegekend aan bgen G. C. Berkhof voor de uitstekende informatie in woord en geschrift waarmee hij heeft bijgedragen tot het in positieve zin beïnvloeden van de openbare mening over Defensie en de Nederlandse Krijgsmacht in bondgenootschappelijk verband. De uitreiking van de legpenning heeft plaatsgevonden op 16 juni 1983 in het OCI te Harderwijk door de voorzitter, na afloop van de inleiding „Pantserbestrijding in de jaren '80”.

Aan genmaj J. P. Verheijen werd door de Koninklijke Vereniging het erelidmaatschap toegekend voor zijn verdiensten als voorzitter en de wijze waarop hij binnen en buiten de krijgsmacht de belangen van de vereniging heeft behartigd. De bijbehorende oorkonde werd op 13 juni 1983 door de voorzitter aan het nieuwe erelid uitgereikt.

Vervolgens werd in 1983 ook, voor het eerst, de (jaarlijkse) prijs voor de beste scriptie van een cadet van de Koninklijke Militaire Academie toegekend, mede bedoeld om de animo voor de Koninklijke Vereniging te stimuleren bij de aankomende jonge officieren. De prijs werd uitgereikt door de Voorzitter aan de inmiddels als zodanig benoemde lnt art J. P. Tack tijdens de promotieplechtigheid op de KMA te Breda, op 8 juli 1983. De prijs bestaat uit een cadeau en een geldbedrag, samen ter waarde van duizend gulden.

Tot slot van dit summiere jaarover-

Slot op blz. 2116

Resultatenrekening 1983

	Werkelijk	Begroting		Werkelijk	Begroting
Contributie	f 31.210,—	f 32.000,—	Contributie	f 400,—	f —,—
Subsidie	f 5.000,—	f 5.000,—	Ledenadministratie	f 3.645,79	f 4.000,—
Leerstoel	f 14.912,72	f 15.000,—	Secretariaat	f 555,91	f 1.500,—
Renten	f 3.473,56	f 3.500,—	Lezingen	f 4.195,41	f 8.000,—
Advertentie-opbrengst	f 489,95	f 3.000,—	Leerstoel	f 14.912,72	f 15.000,—
			Mars in Cathedra	f 11.922,06	f 20.000,—
			Diversen	f 6.250,61	f 8.000,—
			Saldo	f 13.203,73	f 2.000,—
Totaal	f 55.086,23	f 58.500,—	Totaal	f 55.086,23	f 58.500,—

Balans per 1 januari 1984

Activa	1984	1983	Passiva	1984	1983
Giro	f 7.809,30	f 12.404,32	Contributie	f 22.950,—	f 24.260,—
Banken:			Ledenadministratie	f 291,40	f 300,—
— Rijkspostspaarbank	f 24.129,85	f 13.327,30	Leerstoel	f 1.876,81	f 2.509,22
— Crediet- en Effecten- bank	f 36.412,04	f 33.757,44	Secretariaat	f —,—	f 28,—
— Spaarbank	f 2.168,68	f —,—	Lezingen	f —,—	f 1.000,—
Contributie	f 120,—	f 450,—	Mars in Cathedra	f —,—	f —,—
Advertentie-opbrengst	f 850,—	f 850,—	Diversen	f —,—	f 26,55
Renten	f 2.400,38	f 2.649,89	Saldo	f 55.083,93	f 41.880,20
Leerstoel	f 6.031,89	f 6.285,02			
Lezingen	f 280,—	f 280,—			
Totaal	f 80.202,14	f 70.003,97	Totaal	f 80.202,14	f 70.003,97

Begroting 1984

Contributie	f 31.000,—	Ledenadministratie	f 3.700,—
Subsidie	f —,—	Secretariaat	f 1.000,—
Renten	f 3.500,—	Lezingen	f 6.000,—
Leerstoel	f 15.000,—	Leerstoel	f 16.000,—
Advertentie-opbrengst	f 2.000,—	Mars in Cathedra	f 18.000,—
		Diversen	f 6.000,—
		Saldo	f 800,—
Totaal	f 51.500,—	Totaal	f 51.500,—

Toelichting

Subsidie. Brief directeur-generaal Economie en financiën vs Memorie van Toelichting 1984.

Mars in Cathedra. Inbegrepen zijn de kosten van verzending (1250 exemplaren).

Diversen. Inbegrepen is de Cadettenprijs 1984 (f 1.000,—).

zicht spreekt de Koninklijke Vereniging haar grote dank uit aan de in 1983 afgetreden bestuursleden voor het vele werk dat ten dienste van een goede gang van zaken door hen is verricht, en hoopt dat de traditie wordt voortgezet dat de scheidende functionarissen lid van de Koninklijke Vereniging blijven, aangezien de vereniging krachtig moet worden gesteund om haar voortbestaan te verzekeren zodat de nieuwe generatie op de honderdtwintig jaar gelede ingeslagen weg kan voortgaan. Het lidmaatschap van vele (nieuwe) leden is daarvoor een voorwaarde.

W. F. ANTHONIJSZ, SECR.

Bijeenkomst te Den Haag

*maandag
7 november 1983*

Voor deze bijeenkomst bestond grote belangstelling, mede doordat ook een aantal reserveofficieren had gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot introductie, hetgeen de *voorzitter* in diens openingswoord een bijzonder verheugd feit noemt, daarbij veronderstellende dat de interesse van die zijde in niet geringe

mate hieruit voortvloeide dat aan de oefening Atlantic Lion een ruim aantal reserveofficieren had deelgenomen. Hij verwelkomt voorts de inleider van hedenavond, kolonel der fuseliers C. Kuijpers, die als geen ander vertrouwd is met het onderwerp waarnaar de belangstelling uitgaat, in het bijzonder vanwege zijn functie tijdens de voorbereidingen en eveneens bij het leiden en beheersen van geheel het oefengebeuren. Om des tijds wille ziet hij af van een uitgebreide schets van de bemoeienissen van de inleider, in de zekerheid dat deze daarover alle relevante informatie wel in zijn presentatie zal verstrekken, en geeft vervolgens het woord aan de inleider.

Voordracht en algemene ledenvergadering

14 mei 1984

Op *maandag 14 mei a.s.* te 19.30 uur houdt de vereniging voor leden en introduc e(s) een bijeenkomst in het Nederlands Congresgebouw te 's-Gravenhage, waar door ritmeester J. R. C. C. M. Mulder en kapitein A. V. C. M. van Nassau, leerlingen van de Hogere Krijgsschool, een inleiding zal worden gehouden over het onderwerp

Midden-Amerika, brandhaard voor de jaren '80?

Na de voordracht wordt, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie geboden.

Introductie: d.t.v. de secretaris, kol W. F. Anthonijsz, Frederikazerne, gebouw 110, Postbus 90701, 2509 LS Den Haag (telefoon tijdens diensturen (070) 73 24 33)

Agenda Algemene ledenvergadering (in aansluiting op de discussie)

1. Opening door de voorzitter
2. Mededelingen van de voorzitter
3. Jaarverslag van de penningmeester; Begroting 1984; Balans en jaarrekening
4. Jaarverslag van de secretaris
5. Jaarverslag van de hoofdredacteur
6. Verkiezing van de bestuursleden (m.u.v. bgen b.d. W. Walthuis en kol KLu b.d. W. Kasteleyn stellen alle bestuursleden zich herkiesbaar; het bestuur stelt als kandidaten voor bgen inf P. L. Hoevers en kol KLu F. J. Roelofs)
7. Rondvraag
8. Sluiting

Bijeenkomst te Den Haag

*maandag
23 januari 1984*

In zijn openingswoord zegt de *voorzitter* het te betreuren dat de barre weersomstandigheden het zo vele geïnteresseerden helaas onmogelijk hebben gemaakt zich naar deze bijeenkomst te begeven. Verscheidene afzeggingen getuigden ook van de spijt dat de betrokkenen verstek moesten laten gaan. Hij weet dat het eigenlijk niet nodig is een reeds zo bekend iemand als de inleider van hedenavond nog uitgebreid voor te stellen (voor informatie: zie de in het kader bij de inleiding vermelde gegevens, red.) en prijst zich gelukkig dat deze bereid is gevonden zijn belangwekkende inleiding voor het forum van onze Vereniging te houden. Hij wil voorshands geen al te groot beslag op de beschikbare tijd leggen, mede met het oog op het weer, en verleent daarom aanstonds het woord aan de spreker van hedenavond.

(zie blz. 2137)

Oefening Atlantic Lion

C. Kuijpers

kolonel der fuseliers

Als voorzitter van de projectgroep Atlantic Lion is mij verzocht u hedenavond enige achtergrondinformatie te verschaffen over het tot stand komen van een dergelijke grootscheepse oefening en de — alle — daaraan verbonden organisatorische aspecten. Men zou zich kunnen afvragen of deze voordracht na de vele, over het algemeen uiterst positieve, publiciteit die de oefening ten deel is gevallen niet als mosterd na de maaltijd komt, vooral ook omdat een groot aantal van u reeds bij de uitvoering van de oefening betrokken is geweest. Om ten dele aan dit eventuele bezwaar tegemoet te komen heb ik de vrijheid genomen in mijn lezing een belangrijke plaats in te ruimen voor een eerste evaluatie van de voornaamste oefenresultaten. Aangezien echter het eindverslag nog niet is voltooid en alvorens te worden uitgegeven de formele goedkeuring van c-1 Lk en BLS behoeft, verzoek ik u begrip ervoor te hebben dat mijn opmerkingen in dit verband geheel à titre personnel zijn en een voorlopig karakter dragen.

Mijnheer de voorzitter, dames en heren, ik stel mij voor achtereenvolgens de volgende onderwerpen te behandelen.

— Eerst wil ik de Lk-ftx in het algemeen bezien in het kader van het oefenbeleid KL en 1 Lk, en meer in het bijzonder de karakteristieken en doelstellingen van de oefening Atlantic Lion vaststellen.

— Vervolgens zal ik aandacht besteden aan de organisatie en het verloop van de voorbereidingswerkzaamheden en daarbij vooral ingaan op de Lk-cpx Young Lion.

— Daarna zal ik de opzet van de oefening en het oefenverloop bespreken, waarbij tevens de oefen-

doelstellingen en de oefenleiding aan de orde worden gesteld.

— Ten slotte volgt dan de voorlopige evaluatie van de oefenresultaten.

— De voordracht zal worden besloten met een korte samenvatting.

De Legerkorps-ftx

Het oefenbeleid KL

Een oefenbeleid KL waaraan doelstellingen, frequenties, e.d., van legerkorps-oefeningen zouden kunnen worden ontleend, is tot nog toe niet geformuleerd; naar ik heb vernomen houdt sinds enige tijd een werkgroep onder leiding van Hoofd Operatiën LaS zich echter met deze materie bezig; ik wens de voorzitter van die werkgroep en haar leden veel wijsheid toe bij hun desbetreffende studies, waarbij ik de hoop uitspreek dat het streven erop gericht moge zijn de oefenmogelijkheden binnen de bestaande financiële ruimte te optimaliseren zonder c-1 Lk in de voor de verwezenlijking van zijn verantwoordelijkheden vereiste vrijheid van handelen te zeer te beperken.

Van NAVO-zijde bestaan wel richtlijnen; zo wordt aanbevolen dat de legerkorpsen eenmaal per twee jaar een ftx organiseren, een richtlijn waaraan voor zover mij bekend alleen de beide in Zuid-Duitsland gelegde Amerikaanse legerkorpsen voldoen. Door Shape wordt een „Saceur Five Year ACE exercise directive” uitgegeven, waarin onder meer oefendoelen staan aangegeven die voornamelijk betrekking hebben op bondgenootschappelijke samenwerking.

Alvorens af te dalen naar het legerkorpsniveau

zou ik toch de ongeschreven, maar naar mijn smaak uiterst belangrijke functie van de legerkorps-ftx op nationaal en internationaal niveau willen memoreren; een functie van veeleer politieke dan militaire betekenis, namelijk als demonstratie van vastberadenheid en betrouwbaarheid, waardoor de KL mag hopen respect te verwerven, respectievelijk te behouden van de NAVO-bondgenoten en de potentiële tegenstanders vrees in te boezemen: als zodanig vormt een legerkorps-ftx een substantiële bijdrage aan een geloofwaardige afschrikking die, naar u bekend is, de hoeksteen vormt van de NAVO-strategie.

Dat beeld wordt niet alleen gevormd door de samenwerking tussen de staven van verschillende nationaliteit gedurende de voorbereidingswerkzaamheden en de uitvoering van de oefening, maar zal pas nuttig effect sorteren door het uitdragen ervan via de niet aflatende stroom van voor-aanstaande bezoekers en internationale publiciteitsmedia. Het niet geringe ongerief dat deze bezoekers en persvertegenwoordigers de oefenleiding, maar vooral ook de spelers, berokkenen bij de uitoefening van hun functies is de prijs die daarvoor moet worden betaald. Het Bezoekers- en Perscentrum heeft in het algemeen de bezoekersstroom op voortreffelijke wijze verwerkt en begeleid, hoewel incidenteel niet kon worden voorkomen dat sommige staven bijkans bezweken onder de last van de publieke belangstelling.

Oefenbeleid 1e Legerkorps

Uit hetgeen eerder werd gezegd aangaande het nationale en internationale oefenbeleid kan worden afgeleid dat c-1 Lk vrijwel autonoom is in het bepalen van de wijze waarop de onder zijn bevelen gestelde eenheden worden opgeleid en geoefend. Het beleid terzake is vastgelegd in de zogenaamde VAOV — Vaste Aanwijzingen Opleiding en Vorming — waarin over de onderdeelvorming onder meer het volgende wordt gesteld.

— Bataljons en afdelingen worden door de brigade eenmaal per 10 maanden geoefend door middel van een ftx.

— Brigadestaven worden door de divisie jaarlijks

geoefend door middel van een cpx; de gehele brigade ondergaat eenmaal per drie jaar een (div) ftx — Divisiestaven nemen jaarlijks deel aan een door het legerkorps georganiseerde cpx en de divisie wordt een keer in de vijf jaar door het legerkorps geoefend door middel van een ftx.

Ten gevolge van de gefaseerde instroming van de dienstplichtigen (zes lichtingsploegen per jaar) beschikt elk bataljon en elke brigade slechts gedurende twee maanden per periode van 10 maanden over compagnieën/eskadrons/bataljons die een zodanig opleidingsniveau hebben bereikt dat deelname aan oefeningen in groter verband verantwoord wordt geacht; dit noemt men het zogenaamde *oefenvenster*. Deze omstandigheid, gevoegd bij het feit dat de bataljons/afdelingen slechts over twee parate en een klein-verlofcompagnie/eskadron/bataljon beschikken, terwijl bij vrijwel alle brigades ten minste één eenheid van bataljongs grootte mobilisabel is gesteld, heeft tot gevolg dat aan een legerkorps-ftx — waarbij dus niet het legerkorps maar de divisies worden geoefend — maximaal drie Nederlandse brigades kunnen participeren. Daarbij moet bovendien een beroep worden gedaan op eenheden van de overige brigades om de deelnemende brigades op volledige of ten minste aanvaardbare sterkte te brengen.

Het doel van alle onderdeelvorming binnen het legerkorps is primair gericht op het geschikt maken van de eenheden voor hun oorlogsofdracht; voor een legerkorps-ftx derhalve het voorbereiden van de onder bevel gestelde divisies en overige legerkorpseenheden op de uitvoering van hun operationele taken. In concreto door, onder zo getrouw mogelijk nagebootste oorlogsomstandigheden, zoveel mogelijk met de oorlogsplannen overeenkomende oefenplannen op te stellen en uit te voeren en/of delen van de oorlogsplannen metterdaad te testen. Aangezien schaarse opleidingstijd en financiële middelen echter de uitvoering van de periodieke brigade- en divisie-ftx'n voor de in dat jaar aan een legerkorps-ftx deelnemende bataljons en brigades niet toelaten, worden deze geacht te zijn geïncorporeerd in de legerkorps-ftx; dat im-

pliceert dan wel dat ernaar dient te worden gestreefd ook voor deze niveaus optimale oefenmogelijkheden te scheppen.

Ftx Atlantic Lion

Behalve de hiervoor genoemde algemene karakteristieken van een Lk-ftx had de oefening Atlantic Lion nog enkele specifieke kenmerken.

In een vroeg stadium was reeds beslist dat de Amerikaanse bijdrage uit een complete Reforgerdivisie zou bestaan, in plaats van de twee brigades waarom was verzocht. Dat heeft ingrijpende consequenties gehad voor de opzet en de voorbereiding van de oefening, enerzijds omdat de oefenmogelijkheden voor onze eigen divisiestaven erdoor werden beperkt, anderzijds omdat een aanzienlijk deel van de daardoor in omvang toegenomen, voorbereidende werkzaamheden moest geschieden in overleg en samenwerking met HQ-III (US) corps in Fort Hood (Tx), waarvoor een met het niveau en de omvang van de Amerikaanse bijdrage evenredige plaats werd ingeruimd in de oefenleiding. Bovendien moest worden gezocht naar een constructie om de in het kader van Reforger overgebrachte 1 (US) Cavalierdivisie op een zo soepel mogelijke wijze naar de voor Atlantic Lion gewenste uitgangspunten te dirigeren, waarvoor uiteindelijk het volgende scenario werd overeengekomen.

— Aankomst personeel en materieel van de Reforgereenheden in diverse Nederlandse, Belgische en Westduitse vliegvelden en havens, gevolgd door verplaatsingen naar zogenaamde „Pomcus sites” voor het in ontvangst nemen van in de Bondsrepubliek Duitsland opgelegd materieel; de door Nederland te leveren „host nation support” geschiedt onder verantwoordelijkheid van de NTC.

— Verplaatsing van US-eenheden naar diverse oefengebieden waar Autumn Forge exercises — o.a. Atlantic Lion — plaatsvinden; voor zover deze verplaatsingen op Nederlands gebied worden uitgevoerd, geschiedt dat onder verantwoordelijkheid van de NTC.

— Betrekken van en verblijf in een zogenaamde

„Staging Area” Brandy Station in Oost-Brabant, waar de eenheden worden geformeerd, zich gevechtsgereed maken en vervolgens onder operationeel bevel van c-1 Lk komen; host nation support door de zorg van de NTC.

— Verplaatsing van de complete Amerikaanse divisie en een inmiddels daaraan toegevoegde Nederlandse brigade van Brandy Station naar een „Tactical Assembly Area” met een, onder supervisie van c-1 Lk gezamenlijk door NTC en WBK III voorbereide en uitgevoerde verplaatsingsoperatie, „Aqua Marine” die een goede gelegenheid bood voor het testen van de zogenaamde Lines of Communications (LOC) operations.

In verband met het tankvervangingsproject en de Unifil-bijdrage was het aantal voor deelname aan de oefening beschikbare Nederlandse manoeuvrebataljons aanmerkelijk geringer dan vijf jaar tevoren bij „Saxon Drive”. Ter compensatie moest een extra beroep worden gedaan op bondgenootschappelijke eenheden om onze brigades op sterkte te brengen; voorts werd een niet onaanzienlijk aantal mobilisabele eenheden en functionarissen voor herhaling onder de wapenen geroepen.

Al met al werd door ruim veertigduizend man van vier verschillende nationaliteiten aan de oefening deelgenomen, waarbij behalve drieduizend Nederlandse reservisten, ook een Amerikaans mobilisabel tankbataljon van de National Guard (ca. 600 man) was betrokken.

Deze omvangrijke internationale deelname vormde weliswaar een complicerende factor voor de organisatie van de oefening, terzelfder tijd echter bood zich daardoor een weergaloze gelegenheid aan voor het op grote schaal beoefenen van de bondgenootschappelijke samenwerking tussen staven en eenheden, kortweg *interoperability* genoemd. Aangezien dat nu juist binnen de specifieke belangstellingssfeer van de NAVO-staven ligt, werden de daarop betrekking hebbende oefendoelstellingen in overleg met HQ Northag geformuleerd. Daarbij werd, ondanks het nog steeds gehuldigde axioma van de nationale verantwoordelijkheid voor de logistieke ondersteuning, ook

de logistieke interoperability niet veronachtzaamd.

Als laatste karakteristiek van de oefening Atlantic Lion zou ik de intensieve samenwerking tussen land- en luchtmachtwillen noemen, die het gevolg was van de gelukkige omstandigheid dat de grote NAVO luchtmachtoefening „Cold Fire” ten dele werd gehouden in dezelfde periode als Atlantic Lion. Een zorgvuldige afstemming tussen de veelal moeilijk verenigbare doelstellingen van land- en luchtmacht was daartoe vereist, te meer daar ook tussen diverse nationale en internationale staven verschillen van opvatting bleken te bestaan omtrent de inzet van de tactische luchtmacht tegen gronddoelen. Gelukkig kon, vooral door toedoen van HQ Northag een aanvaardbare oplossing worden bewerkstelligd.

Samenvatting

Mijnheer de voorzitter, ik wil dit gedeelte van mijn voordracht afsluiten met een opsomming van de uit mijn betoog inmiddels naar voren gekomen vijf hoofddoelstellingen.

1. Het oefenen van divisie-, brigade- en overeenkomstige staven in de planning en uitvoering van verschillende gevechtsvormen onder realistische tijd- en ruimtefactoren.
2. Onderdeelsvorming van deelnemende parate en mobilisabele eenheden.
3. Het op uitvoerbaarheid testen van deelaspecten van vigerende operatieplannen.
4. Het beoefenen van interoperabilityaspecten.
5. Het beoefenen van de samenwerking tussen land- en luchtmachtwillen.

Vorbereidingen

Organisatiestructuur

Mede gebaseerd op de bij de opzet van voorgaande Lk-ftx'n opgedane ervaringen werd in een vroeg stadium een begin gemaakt met de voorbereidingswerkzaamheden, waartoe een omvangrijke planningsstructuur in het leven werd geroepen. Het was van meet af aan duidelijk dat voor de te

verwachten werklust ten minste één fulltime projectofficier en enig toegevoegd personeel moest worden aangetrokken.

Uiteindelijk werden, nog juist voor Kerstmis 1981 (ruim 20 maanden voor aanvang van de oefening) door c-1 Lk ingesteld:

- een *stuurgroep* onder voorzitterschap van cs-1 Lk met als leden de voorzitter van de projectgroep en de hoofden van generale-stafsecties van de Lk-staf; in de stuurgroep nam na 1 januari 1983 ook sc(o)LaS zitting;
- een *projectgroep* onder voorzitterschap van cs-5 Divisie met een fulltime projectofficier en een officier toegevoegd, en voorts bestaande uit een veertigtal vertegenwoordigers van diverse nationale en internationale staven, stafsecties en eenheden.

Gebruik makende van de hem daartoe door c-1 Lk bij instellingsbeschikking verleende machtiging werden in maart 1982 door de voorzitter van de projectgroep negen *werkgroepen* geïnstalleerd, belast met de voorbereiding en uitvoering van maatregelen gericht op de verwezenlijking van de volgende specifieke deelprojecten.

- Inrichting commandopost.
- Bezoekers- en Perscentrum.
- Voorlichting/public relations.
- Cpx Young Lion.
- Mobilisabele eenheden/aanvullingen.
- Interoperability.
- Elektronische oorlogvoering.
- Damage control.
- Hulpleiders/scheidsrechters.

Verloop voorbereidingswerkzaamheden

Een analyse van de opgedragen taken bracht de voorzitter van de projectgroep ertoe de werkzaamheden te verdelen in vier fasen van elk een half jaar, waarin de diverse deelactiviteiten door middel van bepaalde planningstechnieken werden ondergebracht. Iedere fase werd door de projectgroep afgesloten met een concept-interimrapport dat aan de stuurgroep ter goedkeuring werd aangeboden.

De eerste, zogenaamde *inventarisatiefase* was vooral gericht op het vaststellen van:

- plannings- en voorbereidingsprocedures;
- oefendoelstellingen;
- algemene opzet van de oefening;
- oefenverloop;
- slagorde van de deelnemende eenheden;
- samenstelling van de oefenleiding;

en de daaruit voortvloeiende personele, materiële, infrastructurele en financiële consequenties. Tevens werd in deze fase een eerste inventarisatie van de te produceren oefendocumenten opgesteld en er werd een aanvang gemaakt met het verzamelen van gegevens voor de vervaardiging van de Overdrukkaarten Vredesbepkeringen. Gedurende de daarop volgende *productiefase* werden alle vereiste maatregelen getroffen om de in de inventarisatiefase vastgestelde behoeften te verwezenlijken, zoals:

- de personele en materiële (voertuigen en verbindingsmiddelen) vulling van de oefenleiding;
- het huren van infrastructuur;
- het verwerven van de vereiste fondsen;
- onderhandelingen met de onderscheidene Nederlandse en Westduitse civiele instanties teneinde de vereiste faciliteiten te verkrijgen op het gebied van verkeer, grensoverschrijdingen, scheepvaartstremmingen, enz.

Voorts werd gedurende deze fase het gros van de oefendocumenten geproduceerd die in zeven delen werden uitgegeven, namelijk:

- deel I (wit): informatie voor alle deelnemers;
- deel II A (blauw): uitsluitend voor Blauwe eenheden bestemde oefendocumenten, voornamelijk operatie- en verplaatsingsplannen;
- deel II B (groen): uitsluitend voor Groene eenheden bestemde oefendocumenten;
- deel III (geel): uitsluitend voor de oefenleiding bestemde informatie, o.a. het basisdraaiboek en negen daaraan gerelateerde specifieke draaiboeken;
- deel IV: verbindingen;
- deel V: damage control;
- deel VI: bezoekers- en perscentrum;

— deel VII: een verzameling van alle uit te geven stickers, voorlichtingsboekjes en overige publikaties.

Vrijwel alle documenten werden uitgegeven in zowel de Nederlandse als de Engelse taal, waartoe speciaal twee vertalers aan de projectgroep werden toegevoegd.

De vervaardiging van oefendocumenten heeft zich voortgezet tot ver in de volgende fase — *de voorbereidingsfase* — die overigens vooral erop was gericht de spelers (divisie- tot en met bataljonsniveau) de gelegenheid te geven hun initiële operatieplannen op te stellen, te coördineren, te verkennen en te produceren; voorts werd de speciaal ter voorbereiding van de oefening Atlantic Lion ontworpen Lk-cpx Young Lion gehouden voor alle deelnemende divisie- en brigadestaven. Ik kom aanstonds op die cpx terug.

Ten slotte werd in de voorbereidingsfase het grootste deel van een uiterst omvangrijk voorlichtingsprogramma verwezenlijkt, gericht op de informatie van een reeks NAVO-, Nederlandse, Westduitse en Amerikaanse militaire en civiele autoriteiten en instanties over de oefening in het algemeen en diverse, per publieksgroep variërende specifieke onderwerpen.

De voorbereiding en uitvoering van de diverse voordrachten in drie verschillende talen bleek een onvoorzien zware belasting voor de projectgroep, te meer omdat al spoedig bleek dat, ten gevolge van de verscheidenheid in informatiebehoefte, het opstellen van standaardbriefings een illusie was geweest.

De planning was, mede in verband met de traditionele vakantiemaanden juli en augustus, erop gericht bij aanvang van de laatste fase — *de uitvoeringsfase* — per 1 juli 1983 alle voorbereidingen zover te hebben voltooid dat de oefening van dat tijdstip af op elk gewenst moment zou kunnen aanvangen. Wegens cumulatie in toelevering van concept-oefenstukken op het laatste moment ontstond echter een zodanige overbelasting van vertaal- en tekstverwerker capaciteit dat de laatste documenten pas in augustus konden worden verzonden. Overigens werd deze fase benut om door

middel van uitgebreide instructiebijeenkomsten de verschillende elementen van de oefening op hun veelomvattende taken voor te bereiden.

Hoewel de oefening inmiddels heeft plaatsgevonden, is de uitvoeringsfase nog allerminst voltooid. Na een eerste evaluatie van de „First impression reports“ gedurende een aantal „post-exercise meetings“ en een formele debriefing in een „post-exercise conference“ is de projectgroep thans bezig uit de veelheid van oefenverslagen en -rapporten een eindverslag samen te stellen dat, naar wij hopen, voor het eind van het jaar zal worden verzonden.

Cpx Young Lion

Een van de meest essentiële voorbereidingsactiviteiten voor de Lk-ftx was ongetwijfeld de vijf maanden daaraan voorafgaande Lk-cpx Young Lion, die tot doel had:

- het beoefenen van interoperabilityprocedures op divisie- en brigadeniveau;
- het testen van deelaspecten van het oefenleidingssysteem;
- het testen van onderdelen van het verbindingssysteem.

Om die doelstellingen te verwezenlijken, werd een unieke, nog niet eerder toegepaste opzet ontworpen die uiterst efficiënt bleek te zijn. Aan de oefening werd deelgenomen door twee spelersniveaus, namelijk:

- drie divisiestaven die uit te velde ontplooid commandoposten werkten en door de aanwezigheid van hun stafcompagnieën beschikten over capaciteit om onafgebroken in bedrijf te zijn, gelijktijdig lopende gevechten te leiden en toekomstige gevechten te plannen en te verplaatsen;
- zeven brigadestaven en twee verkenningsbataljons, alle bijeengeplaatst in tenten rondom een manege waarin zich de Lower Control bevond; de brigade- en verkenningsbataljonsstaven hadden juist voldoende capaciteit om de voorkomende stafwerkzaamheden te verrichten; zij werden centraal verzorgd en traden niet tactisch op.

De oefening werd geleid door een leidersstaf en twee Higher Controls van identieke structuur, en uit dezelfde locatie als voor oefening Atlantic Lion was voorzien. Bij divisie- en brigadestaven waren dezelfde hulpleidersteams ingedeeld die ook tijdens de oefening Atlantic Lion aan hen zouden worden toegevoegd en de lagere (brigade)eenheden werden — zoals reeds gesteld — gesimuleerd door een met de brigadestaven in dezelfde locatie ondergebrachte Lower Control.

Door middel van een oefenspel, waarbij de tactische omstandigheden een louter ondersteunende rol vervulden, werd getracht zoveel mogelijk situaties te ontwikkelen waarbij bondgenootschappelijke eenheden werden gedwongen tot onderlinge coördinatie. De daarbij gesignaleerde problemen werden tijdens door de divisiestaven georganiseerde avondbijeenkomsten geïnventariseerd en besproken. Op deze wijze werden meer dan 125 problemen, verdeeld over 13 functiegebieden, geïdentificeerd waarvoor algemeen geldende overeenkomsten voor de bondgenootschappelijke samenwerking tijdens Atlantic Lion in het eindverslag werden vastgelegd.

Achteraf gezien ware het wellicht beter geweest de cpx enkele maanden eerder te houden. Bovendien bleek dat door tussentijdse overplaatsing van een groot aantal Amerikaanse functionarissen veel ervaring verloren ging.

Samenvatting

Mijnheer de voorzitter, ik meen te mogen stellen dat de oefening Atlantic Lion op gedegen en professionele wijze is voorbereid, waarbij de cpx Young Lion een onmisbaar element voor het welslagen van de Lk-ftx is gebleken.

De uitvoering

Opzet

De oefening is opgezet uit de grondgedachte dat:

- een voor beide partijen en alle deelnemende staven en eenheden optimaal oefenrendement diende te worden bereikt, en dat

— een evenwichtige verwezenlijking van alle oefendoelstellingen in de diverse functiegebieden mogelijk moest zijn.

Het werd al spoedig duidelijk dat de oefening daartoe een vrij strak geleid karakter zou moeten krijgen omdat een te grote mate van succes van een der partijen tot verlies aan oefenrendement voor beide partijen zou leiden en bovendien de oefendoelstellingen in de diverse functiegebieden veelal onverenigbaar waren. Voorts tenderden ook de vele terreinbeperingen, die slechts in een gering aantal gebieden omvangrijke ontplooiingen toelieten, in de richting van een meer geleide oefening, evenals het feit dat bereden gevechtscontact bij duisternis niet kon worden toegestaan, ten gevolge waarvan bepaalde gevechtsacties binnen een beperkt tijdsbestek moesten worden voltooid. Eveneens werd onderkend dat een te strak geleide oefening de op succes beluste spelers zou kunnen frustreren, zodat het gewenst was — waar mogelijk — de tactische commandanten tijdelijk en plaatselijk meer vrijheid van handelen te geven.

Deze overwegingen hebben geleid tot de volgende omschrijving van de aard van de oefening.

De oefening Atlantic Lion is een door c-1 Lk geleide twee-partijenoefening waarbij, binnen de voor de verwezenlijking van de (hoofd)doelstellingen vereiste en/of door vredesomstandigheden opgelegde beperkingen aan de spelersstaven zoveel mogelijk vrijheid van (tactisch) optreden zal worden toegestaan.

Kortom: een geleide oefening met — waar mogelijk — vrije speelruimte voor de deelnemers. Het moge duidelijk zijn dat een voortdurende afweziging door oefenleidingselementen op alle niveaus noodzakelijk was om daaraan gestalte te geven.

Zeer veel zorg werd besteed aan het formuleren van de, van de eerder genoemde vijf hoofddoelstellingen, afgeleide oefendoelstellingen en specifieke aspecten in de verschillende functiegebieden, aangezien dat een absolute voorwaarde werd geacht als:

- richtsnoer voor de opzet van de oefening en het oefenverloop;
- norm om achteraf het oefenrendement te kunnen bepalen;
- norm waaraan de prestaties van de deelnemende eenheden kunnen worden getoetst.

Teneinde optimale verwezenlijking van de grote verscheidenheid aan oefendoelstellingen te waarborgen, werd het oefenverloop door de projectgroep vastgelegd in een geïntegreerd G2/G3-basisdraaiboek waarvan negen specifieke draaiboeken voor diverse functiegebieden werden afgeleid. Vervolgens werden in een tweedaagse marathonzitting alle in de diverse draaiboeken opgenomen oefenactiviteiten per deelfase nauwkeurig op elkaar afgestemd teneinde:

- logische samenhang van de deelactiviteiten tot stand te brengen;
- conflicterende oefendoelstellingen te elimineren;
- evenredige belasting van de deelnemende eenheden te bewerkstelligen.

De geconsolideerde oefendoelstellingen per deelfase vormden een belangrijk referentiekader voor het functioneren van de oefenleiding en in het bijzonder Higher Control, Flank Control, en de hulpleiders en scheidsrechters. Op deze oefenleiding wil ik thans nader ingaan.

Oefenleiding

Voor het assisteren van de leider van de oefening bij het op een adequate wijze leiden van deze grootscheepse oefening werd een oefenleidingsstelsel ontworpen, bestaande uit een oefenleidingsorganisatie en oefenleidingsinstrumenten.

Als *oefenleidingsinstrumenten* voor het besturen en begeleiden van het oefenverloop kon worden beschikt over:

- de reeds genoemde draaiboeken met daaraan gerelateerde tijdlijnen als hulpmiddel om het gewenste oefenverloop naar tijd en ruimte te beheersen;
- een eenvoudig gevechtskrachtindicatorsys-

teem. waarmee de scheidsrechters op snelle wijze de plaatselijke verhouding van de wederzijdse gevechtskracht konden vaststellen om — in beginsel binnen het door de draaiboeken en tijdlijnen afgebakende kader — het vrije oefenverloop te begeleiden. Dank zij vermenigvuldigingsfactoren, waarin de kwaliteit van planning en uitvoering van gevechtsacties tot uitdrukking kon worden gebracht, kon het systeem zo nodig zeer flexibel worden toegepast en opende als zodanig aanvullende mogelijkheden voor de scheidsrechters om door middel van een enigermate subjectieve interpretatie het gevechtsverloop in de door de oefenleiding gewenste richting te beïnvloeden.

De *oefenleiding* was samengesteld uit een leidersstaf die samen met de beide Higher Controls centraal in het oefengebied was gesitueerd op de vliegbasis Rheine-Bentlage, een te velde ontplooi-de Flank Control, aan de deelnemende eenheden toegevoegde hulpleiders en scheidsrechters, alsmede een aantal overige diensten.

De *leidersstaf* stond onder leiding van de chef staf van 1 Lk en was samengesteld uit personeel van staf 1 Lk en staf III (US) Corps. Wij treffen daarin de volgende elementen aan.

— Het *management-committee* dat tot taak had het oefenbeleid te bewaken en dat op ad-hocbasis bijeenkwam indien de situatie een beslissing van de leider van de oefening vereiste.

— De *coordinating group*, het zenuwcentrum van de oefening, belast met „minute to minute control” van het oefenverloop; hier vond tevens voortdurende coördinatie plaats tussen de vaste vertegenwoordigers van beide Higher Controls en de beide hulpleidersorganisaties.

— De *planning- en verslaglegginggroep*, belast met de verwerking van alle binnenkomende rapporten en verslagen en het uitwerken van wijzigingen op oefendocumenten.

— Het *Mobile controller team*, een hoogwaardig hulpleidersorgaan, vooral bestemd om namens de leider van de oefening persoonlijk op cruciale momenten impasses te doorbreken.

— Het *Joint movement control center*, ten behoe-

ve van de centrale verkeersleiding van verplaatsingen in het oefengebied.

— Ten slotte een *Administrative service group* voor het verrichten van administratieve en vertaalwerkzaamheden.

De beide onafhankelijke *higher-controlorganisaties* hadden tot taak het hogere bevelsniveau van de deelnemende divisies — 1 (BL) Legerkorps resp. III (GR) Legerkorps — te simuleren; de colocatie maakte voortdurende horizontale coördinatie mogelijk terwijl een aantal cellen uit utiliteitsoverwegingen was gecombineerd. Het personeel van Higher Control werd geleverd door staf 1 Lk en staf III (US) Corps. Het simuleren van de buiten de respectieve divisievakken optredende neveneenheden was opgedragen aan de niet spelende divisiestaven, die daartoe een aantal commandopostelementen te velde ontplooiden van waaruit de vereiste verbindingen en liaison tot stand werden gebracht; tevens werden deze staven ingezet voor coördinatie door deelnemende eenheden met reserves, te doorschrijden eenheden, e.d. De feitelijke begeleiding van de deelnemende staven en eenheden werd verricht door de beide *hulpleiders- en scheidsrechtersorganisaties*, waarbij hulpleidersteams werden ingedeeld bij divisie- en brigadestaven alsmede bij gevechts-ondersteunende bataljons en compagnieën, en scheidsrechtersteams werden toegevoegd aan manoeuvrebataljons, -compagnieën en -eskadrons; tevens werden op brigadeniveau mobiele tactische scheidsrechtersteams ingedeeld waarmee de brigadehulpleider zwaartepunten kon leggen en er waren — eveneens op brigadeniveau — zogenaamde oplogteams aanwezig om de uitvoering van de operationele logistiek te controleren.

Aan hulpleiders en scheidsrechters werd een omvangrijk takenpakket opgedragen, waarbij zij behalve hun organieke werkzaamheden — betrekking hebbende op het sturen en begeleiden van het oefenverloop en het opstellen van de daarop betrekking hebbende verslagen — ook werden ingeschakeld voor activiteiten op het gebied van instructieve begeleiding en controle op de uitvoe-

ring van schadevoorkomende en veiligheidsmaatregelen.

Van de *overige diensten* die deel uitmaakten van de oefenleiding wil ik volstaan met het memoreren van het reeds eerder genoemde bezoekers- en perscentrum en de damage-controlorganisatie, belast met schadepreventie en de identificatie en afhandeling van door militaire eenheden dan wel civiele instanties aangemelde schadegevallen.

Het oefenverloop

Wellicht tot teleurstelling van sommigen en tot opluchting van anderen zal ik thans trachten in zeer algemene termen het oefenverloop te schetsen.

Het door de Westduitse autoriteiten toegewezen *oefengebied* had, afgezien van de gunstige ligging waardoor de verplaatsingsafstanden uit de vredeslocaties betrekkelijk gering bleven, vooral in verband met de grote bevolkingsdichtheid en de hoge verkeersintensiteit zeer veel beperkingen; het noordelijke deel was vrijwel ontoegankelijk. Dientengevolge werd slechts een relatief gering deel van het gebied voor de werkelijke manoeuvres benut. Een deel van de oefening speelde zich — zoals reeds eerder vermeld — af op Nederlands territorium.

De oefening werd uitgevoerd in *twee fasen* van elk 84 uur, gescheiden door een reorganisatieperiode in het weekeinde. De verplaatsingen naar het oefengebied en terug werden uitgevoerd in de voorbereidings- respectievelijk afwikkelingsfase.

Aan *Groene zijde* werd aan de oefening deelgenomen door 1 (US) Cav Div, bestaande uit twee Amerikaanse brigades en een Nederlandse, alsmede een aantal divisietroepen, zoals een Armored Cavalry Squadron (verkenningbataljon), een Army Aviation Battalion met ca. 130 helikopters, divisieartillerie en het Division Support Command; de Nederlandse brigade was op sterkte gebracht met een Brits tankregiment. Tevens was aan Groene zijde 5 (NL) Groep Geleide Wapens — een Hawk-bataljon — ingedeeld.

Aan *Blauwe zijde* voerde 1 (NL) Divisie „7 december” het commando over twee Nederlandse

brigades en een Westduitse brigade, een Duits Panzeraufklärungs bataljon, een recent geformeerde afdeling pantserlucht doelartillerie en een Amerikaanse elektronische-oorlogvoeringscompagnie. Voorts namen aan Blauwe zijde onder meer deel de mobilisabele 104 Veldartillerie-groep, bestaande uit vijf afdelingen veldartillerie (waarvan twee mobilisabel), een Westduits Fliegerabwehrraketenbataljon (Hawk), een (personeels)aanvullingsbataljon en een aantal — ten dele mobilisabele — logistieke eenheden.

Als voornaamste *Witte eenheden* — d.w.z. eenheden die onder rechtstreekse controle van de oefenleiding werden geoefend — mogen niet onvermeld blijven een detachement van de NBC-compagnie, de mobilisabele Vaste-oeverbrugcompagnie (medium girder bridge), de Groep Lichte Vliegtuigen, een Duits Fallschirmjägerbataillon, de Waarnemers/verkenningcompagnie en een groot aantal — ten dele mobilisabele — verbindings- en logistieke eenheden.

Mijnheer de voorzitter, reeds vóór het weekeinde wierpen de gebeurtenissen hun schaduw vooruit: Groene eenheden betrokken de Staging Area *Brandy Station* van waaruit donderdagnacht een screening force de gedemilitariseerde zone aan weerszijden van de rivier Rijn binnentrok en opstellingen innam langs de landsgrens tussen Blauwland en Groenland. Daarop werd door Blauwland gereageerd door het Groene luchtruim te schenden en de vaste oeververbindingen over de rivieren Maas en Rijn te vernietigen, waarmee aan de oefenvoorwaarden voor de uitvoering van de operatie Aqua Marine was voldaan. Eveneens werd voor het weekeinde een aantal nonex oefenleidings- en verbindings-elementen ontplooid.

Op maandag 19 september ving in alle vroegte de operatie Aqua Marine aan, waarbij aanvankelijk de divisiecommandopost en twee brigades, in een tweede fase de reservebrigade en ten slotte het Discom door NTC en WBK III uit Brandy Station via drie militaire bruggen over de Maas en zes militaire veren over de Rijn naar de Tactical Assembly Area werden verplaatst, van waaruit dinsdagochtend de aanval zou worden ingezet. Gedurende diezelfde maandag verplaatsten ook de Blauwe

eenheden uit hun vredeslocaties naar verzamelgebieden in het oefengebied, van waaruit dinsdagochtend vroeg de opstellingen voor het verdedigende gevecht mochten worden betrokken.

Op dinsdag en woensdag voerden beide partijen de *eerste fase* van de reeds voor aanvang van de oefening voorbereide en verkende *initiële operatieplannen* uit, d.w.z. het aanvallende gevecht van Groen tegenover een beveiligende strijdmacht van Blauw, bestaande uit de versterkte Duitse Panzerbrigade, alsmede de inrichting van de verdediging door de beide Blauwe vrw-brigades onder toenemende Groene luchtdreiging. De voornaamste doelstellingen die daarbij werden nagestreefd, waren:

— voor Groen: de uitvoering van het aanvallende gevecht;

— voor Blauw: de inrichting van de verdediging in het kader van de onderdeelvorming en de uitvoering van het vertragende gevecht door een beveiligende strijdmacht, gevolgd door de voorbereiding en uitvoering van een achterwaartse doorschrijding door eenheden van verschillende nationaliteit.

Waarschijnlijk mede ten gevolge van de onwennigheid van de Amerikaanse eenheden met de Europese terreinomstandigheden en de angst door ontplooiing in het terrein schade te veroorzaken verliep de Groene aanval aanmerkelijk trager dan was voorzien; doordat dientengevolge gevechtscontact sporadisch tot stand kwam, kon alleen door veelvuldig ingrijpen van de oefenleiding de uitvoering van de achterwaartse doorschrijding nog tijdig worden bewerkstelligd.

Donderdag was gereserveerd voor de uitvoering van de *tweede fase* van de *initiële operatieplannen*, nl. het verdedigende gevecht van Blauw tegen de in het weerstandsgebied binnengedrongen Groene eenheden; bovendien moesten beide partijen tijdens de uitvoering van dit gevecht nieuwe operatieplannen ontwikkelen voor een volgende fase van de oefening.

Het gevechtsverloop moest vooral op deze dag vrij stringent worden gereguleerd, teneinde in het kader van de door de staven uit te voeren gevechts-

leiding en de onderdeelvorming binnen een beperkt tijdsbestek alle niveaus van compagnie tot en met divisie volgtijdelijk te oefenen en tijdig voorwaarden te scheppen die de Blauwe divisiecommandant zouden doen besluiten een voorbereide divisietegenaanval te lanceren in het daarvoor geschiktste gebied. Tevens was een Groene luchtmobiele actie voorzien om de met de beveiliging van het Blauwe divisieachtergebied belaste eenheden te dwingen in actie te komen. Ondanks de niet voortdurend door de oefenleiding te bedwingen pogingen van de Groene divisiecommandant, af te wijken van de hem in het draaiboek toegewezen rol, kon het programma op bevredigende wijze worden afgewikkeld.

Nog diezelfde avond werden de beide, tijdens de oefening voorbereide operatieplannen voor uitvoering van kracht verklaard, waarmee de *slotfase* van de eerste oefenweek werd ingeluid.

Blauwe troepen moesten met een verplaatsing bij duisternis terugvallen achter twee, 20 km verder achterwaarts gelegen waterhindernissen om vervolgens van dagaanbreken af de voortzetting van de Groene aanval te vertragen, teneinde andere Blauwe eenheden in de gelegenheid te stellen de verdediging in te richten aan een nieuwe, meer in de diepte van het weerstandsgebied gelegen vrw.

Het optreden van Groen was vooral gericht op het overwinnen van waterhindernissen, het uitvoeren van een verrassende flankaanval en luchtmobiele acties op de zich ter verdediging voorbereidende Blauwe eenheden, waarmee vervolgens een link-up moest worden tot stand gebracht.

Van de Blauwe divisie werd een adequate gevechtsleiding verwacht tijdens de uitvoering van het vertragende gevecht onder moeilijke omstandigheden en in het bijzonder een aanpassing van de plannen om de voorbrigades aan een dreigende omsingeling te onttrekken; deze oefenfase zou worden besloten met twee bij duisternis uitgevoerde brigadetegenaanvallen.

Vooraf ten gevolge van tekortkomingen in de troepenaanvoering, chaotisch uitgevoerde achterwaartse verplaatsingen, een gebrekkige informatievoorziening aangaande de flankdreiging, en een niet altijd juist optreden van hulpleiders en

scheidsrechters, ontstond een grote achterstand op het overigens vrij ambitieus geplande oefenverloop. Aangezien ook de Groene luchtmobiele acties geen doorgang konden vinden, moet worden vastgesteld dat deze oefendag slechts ten dele aan de verwachtingen heeft voldaan.

Gedurende de *reorganisatiefase* verlieten de Westduitse deelnemers de oefening, waarna een ingrijpende hergroepering van de overige eenheden plaatsvond.

In de vroege maandagochtend braken de gevechten weer los toen 4 (BL) divisie, onder meer bestaande uit twee Nederlandse brigades en een Amerikaanse, overeenkomstig de reeds voor de oefening voorbereide en verkende *initiële operatieplannen* het tegenoffensief inzette.

De achter een waterhindernis ontplooid Groene divisie, onder meer bestaande uit een Nederlandse en een Amerikaanse brigade, werd daardoor volledig verrast en ging over tot de uitvoering van het vertragende gevecht. Tijdens het daarna volgende gevechtsverloop waren de belangrijkste oefendoelstellingen:

— voor Blauw het leiden van een aanvallend gevecht over een waterhindernis in combinatie met een luchtmobiele actie en een verrassende flankaanval;

— voor Groen de gevechtsleiding gedurende het vertragende gevecht waarbij onder meer het hoofd moest worden geboden aan een onvoorziene flankdreiging uit het nevenvak.

Bovendien moesten beide partijen tijdens de uitvoering van deze gevechten nieuwe plannen ontwikkelen voor toekomstige acties. Dank zij een soms enigszins riskant, maar voortvarend en verrassend optreden had de Blauwe aanval aanvankelijk een succesvol verloop tegen het blijkbaar niet waterdichte Groene gevechtsveldbewakingsstelsel; ten gevolge van een niet geheel consistente gevechtsleiding en een noodzakelijke ingreep van de oefenleiding om de verwezenlijking van de Groene oefendoelstellingen veilig te stellen, verliep de voortzetting van de Blauwe aanval echter minder snel. Als gevolg van het daardoor opgelopen tijdverlies konden de *tijdens de lopende*

gevechten opgestelde operatieplannen pas dinsdagavond voor uitvoering van kracht worden verklaard, waardoor in het bijzonder de Blauwe eenheden minder tijd konden besteden aan het inrichten van de verdediging dan was voorzien.

Woensdagochtend hervatten de Groene eenheden de aanval tegen het door Blauw ter beveiliging ontplooid scherm en vervolgens tegen de Blauwe vrw, waar een onjuiste interpretatie van de vakgrenzen aanleiding had gegeven tot ernstige problemen bij de ontplooiing van de voorbataljons.

Het verdedigende gevecht kon met de noodzakelijke begeleiding door hulpleiders en scheidsrechters op soortgelijke wijze als in fase I volgens plan worden beoefend, zodat woensdagavond een situatie was ontstaan die commandant 4 Divisie deed besluiten de divisietegenaanval in te zetten. Deze met veel elan uitgevoerde tegenaanval vormde op donderdagochtend een waardige slotapothose van de tweede oefenfase.

Samenvatting

Mijnheer de voorzitter, ik zou dit gedeelte van mijn betoog willen afsluiten met de conclusie dat de zonder twijfel ambitieus opgezette oefening Atlantic Lion dank zij een zorgvuldige voorbereiding en een goede, zij het noodzakelijkerwijze veelal strakke, begeleiding in ruime mate aan de doelstellingen heeft beantwoord.

Resultaten

Het laatste gedeelte van mijn voordracht is gewijd aan een voorlopige, algemene beschouwing van de voornaamste, aan de hoofddoelstellingen gerelateerde oefenresultaten.

Aangaande de *planning en gevechtsleiding door divisie- en brigadestaven* moet worden vastgesteld dat de effectiviteit van de bevelvoering, enkele goede uitzonderingen daargelaten, voor verbetering vatbaar is; tekortkomingen op dit gebied treden bij een ftx op aanmerkelijk schrijnender wijze aan het daglicht dan zulks ooit bij een cpx het geval kan zijn.

In de eerste plaats blijkt het steeds weer een pro-

bleem de veelheid van werkzaamheden en deel-functies binnen een grote staf op snelle en adequate wijze te coördineren; indien men overgaat tot het afsplitsen van een slagvaardiger gevechtsstaf blijkt de informatieuitwisseling tussen de beide componenten waaruit de staf dan bestaat veelal ontoereikend, ook indien men over meer geavanceerde verbindingsmiddelen kan beschikken.

Ook de informatiestroom tussen de commando-posten op de verschillende bevelsniveaus was dikwijls inaccuraat, fragmentarisch en weinig actueel, zodat commandanten niet bij voortdurend konden beschikken over alle, voor een verantwoorde besluitvorming vereiste gegevens. Bij herhaling werd verzuimd bij het uitblijven van, veelal essentiële, informatie maatregelen te nemen om de vereiste gegevens alsnog te vergaren. Voor zover daartoe gebruik werd gemaakt van liaisonofficieren, moest worden geconstateerd dat deze onvoldoende voor hun belangrijke taak waren berekend; het belang van deze functionarissen voor de uitwisseling van voor de besluitvorming essentiële informatie wordt onvoldoende onderkend en derhalve dient te worden overwogen op welke wijze leze sleutelfunctionarissen beter op hun taak kunnen worden voorbereid.

Wellicht mede, maar niet uitsluitend, door het ontbreken van adequate informatie werd bij verschillende staven een geringe bereidheid geconstateerd om eenmaal ontworpen plannen door middel van een voortdurende beoordeling van de toestand aan te passen aan de actuele situatie. In het bijzonder moet het tijdens het opstellen van de plannen vrijwel steeds op veronderstellingen gebaseerde vijandelijke optreden voortdurend aan de realiteit worden getoetst, waartoe alle beschikbare verzamelorganen gecoördineerd dienen te worden ingezet. Het succesvolle optreden van het Britse tankregiment is vooral te danken aan een uitstekend gebruik van het bij deze eenheid ingedeelde verkenningselement. Ook de lange-afstands/verkenningpatrouilles en de eov-eenheden hebben hun grote waarde als inlichtingenverzamelorganen tijdens deze oefening bewezen, hoewel — en ook dat is bij deze oefening duidelijk aangetoond — de effectiviteit van de laatstge-

noemde eenheden sterk afhankelijk is van de door de tegenpartij betrachtte verbindingsdiscipline. Men heeft zich echter onvoldoende rekenschap ervan gegeven dat door de uit dit oogpunt gewenste integrale toepassing van elektronische stilte bepaalde gevechtssystemen, zoals luchtverdediging, luchtsteun en gevechtseldbewaking, niet meer kunnen functioneren. Op dit gebied dienen dan ook nadere richtlijnen te worden ontwikkeld. Op het gebied van de *onderdeelsvorming* is aan het licht getreden dat, wellicht ten gevolge van het ontbreken van actuele, op elkaar afgestemde voorschriften veelal geen eenheid van opvatting bestaat aangaande tactisch optreden en gevechtstechnieken.

Tevens is gebleken dat op korte termijn behoefte bestaat aan duidelijke richtlijnen inzake een moderne doctrine voor het verdedigende gevecht, aangezien aan de waarde van de huidige tactische opvattingen daaromtrent reeds geruime tijd wordt getwijfeld, waardoor het aantal eigen interpretaties gestadig toeneemt.

Voorts werd opnieuw vastgesteld dat vooral op bataljons-, compagnies- en eskadrons niveau ter versterking onder bevel gestelde dan wel in steun gegeven middelen dikwijls onvoldoende werden benut. Indien de tendens dat het gevecht van de verbonden wapens zich in toenemende mate op de lagere niveaus afspeelt zich voortzet, zullen de daaruit voortvloeiende consequenties voor opleidings- en oefenprogramma's moeten worden getrokken.

Op het gebied van *tactische ontplooiing en het benutten van het terrein* werden grote verschillen in vaardigheden tussen de diverse eenheden geconstateerd; vooral de Britse, maar ook de Duitse eenheden toonden daarin een grote bedrevenheid; sommige Nederlandse eenheden namen bij herhaling lineaire en duidelijk uit de lucht waarneembare opstellingen in, zonder dat de vredesomstandigheden daartoe aanleiding gaven; de Amerikaanse eenheden ten slotte waren uit vrees bij het verlaten van de wegen schade te veroorzaken, moeilijk ertoe te bewegen zich in het terrein te ontplooien, hetgeen niet alleen hun eigen oefenmogelijkheden beperkte maar ook de tegen-

over hen optredende eenheden een weinig realistisch beeld verschafte.

Een laatste observatie aangaande de onderdeelvorming heeft betrekking op het nachtgevecht. Uit het gegeven dat vrijwel elke bij duisternis uitgevoerde aanvalsactie onopgemerkt en succesvol verliep, mag worden afgeleid dat de door de verdediger ontplooiende gevechtsveldbewaking niet steeds naar behoren heeft gefunctioneerd. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat dit slechts ten dele werd veroorzaakt door een tekort aan middelen doch veeleer door een — wellicht op de omstandigheid dat bereden gevechtscontact bij duisternis verboden was terug te voeren — gebrek aan waakzaamheid. Ook op diverse staven en zelfs bij enkele elementen van de oefenleiding was het vaak moeilijk gedurende de nachtelijke uren snel een hoogwaardige functionaris te bereiken.

Over de toetsing van vigerende operatieplannen moet ik mij, gezien de classificatie van dit onderwerp, zeer beperken. Ik wil dienaangaande volstaan met te vermelden dat de voorgenomen testen, vooral op het gebied van de logistieke en verplaatsingsbevelen, volgens plan zijn verlopen en dat daarbij vele waardevolle gegevens werden verzameld.

Ook de vele, in nauwe samenwerking met HQ Northag opgestelde doelstellingen op het gebied van de *bondgenootschappelijke samenwerking* konden in ruime mate worden verwezenlijkt. Daarbij bleek dat een vruchtbare interoperability uitsluitend tot stand kan worden gebracht in een sfeer van wederzijds vertrouwen en bereidheid in goed overleg oplossingen te vinden voor problemen die voortvloeien uit verschillen in doctrines en procedures zonder de wederpartij te dwingen tot het aanvaarden van de eigen systemen.

Het stemt tot grote tevredenheid dat de samenwerking met de deelnemende Westduitse eenheden, waarmee immers veelvuldig en intensief wordt goefend, vrijwel vlekkeloos verliep. Met de Amerikaanse eenheden moest de sfeer van wederzijds vertrouwen nog geheel worden opgebouwd; gedurende de veelvuldige contacten tijdens de langdurige voorbereidingsperiode kon echter een alleszins aanvaardbaar niveau van samenwerking

worden bereikt, ook al bleken tijdens de oefening zelf verschillen in werkmethodeïken soms aanleiding te geven tot misverstanden. Men kan zich dan ook blijven afvragen of het incidentele karakter van de interoperability met de Amerikaanse eenheden genoeg *blijvend* rendement oplevert om de daarvoor vereiste omvangrijke voorbereidingswerkzaamheden voldoende te rechtvaardigen. In ieder geval is het noodzakelijk dat op de legerkorpsstaf een Engelstalige versie van de Vaste Orders beschikbaar is om in voorkomend geval aan onder operationeel bevel gestelde bondgenootschappelijke eenheden uit te reiken.

Het behoeft voorts geen betoog dat men, in het bijzonder tijdens een zo sporadische vorm van samenwerking, niet moet trachten het tactische optreden van de bondgenootschappelijke eenheid waarbij men onder operationeel bevel wordt gesteld, te imiteren.

Afgezien van de samenwerking met de Nederlandse strijdkrachten is de oefening voor de deelnemende Amerikaanse staven en eenheden bovendien van grote betekenis geweest om de mogelijkheden en vooral de beperkingen verbonden aan het optreden in het Europese operatietoneel te leren kennen; in dat verband is een aantal belangrijke operationele aspecten aan het licht gekomen die nadere studie behoeven.

Niet onvermeld mag blijven dat de uitgebreide beoefening van logistieke interoperability grotere mogelijkheden bleek te bevatten dan aanvankelijk was verondersteld; wel dient de onderbevelstelling van bondgenootschappelijke eenheden beneden brigadeniveau te worden vermeden wegens de daaraan verbonden logistieke consequenties; een standpunt, dat ook in NAVO-kringen wordt gehuldigd. Dit houdt overigens wel in dat een Lk-ftx het laagste niveau is waarop deze vorm van internationale samenwerking kan worden beoefend.

Behalve met buitenlandse eenheden stond, zoals bekend, ook de *samenwerking met de luchtmacht* op het programma. Dit, uit een gecombineerd US/NL ASOC geleide, aspect is op zeer intensieve wijze beoefend, hetgeen zonder twijfel heeft bijgedragen tot het noodzakelijke, maar niet

steeds aanwezige inzicht in elkaars mogelijkheden en beperkingen. Enerzijds toonde de luchtmacht weinig begrip voor de haar tijdens de aanloopfase van de oefening opgelegde beperkingen, die erop waren gericht de verplaatsingen naar het oefengebied ongestoord te doen verlopen en evenmin voor het gegeven dat de oefenende eenheden na afloop van de oefening Cold Fire ook buiten de reguliere diensturen behoefte hadden aan luchtsteun. Anderzijds bleken de landmachteenheden zich aanvankelijk te weinig bewust van de mogelijkheden op korte termijn te kunnen beschikken over een zo belangrijk element van gevechtskracht. De indeling van ervaren air liaison officers zou ongetwijfeld ertoe hebben bijgedragen deze leemte te overbruggen.

Samenvatting

Mijnheer de voorzitter, ik ben mij ervan bewust dat het hedenavond door mij behandelde onderwerp zich minder goed leent voor diepgaande krijgswetenschappelijke beschouwingen van hoog niveau, een onderwerp nochtans dat een zeer directe relatie heeft met de verhoging van de gevechtskracht van ons legerkorps en op uw verzoek

op het programma is geplaatst. Ik mag u met deze keuze complimenteren, zeker in een tijd van hoge financiële nood waarin het grondbeginsel van de gevechtsvoering „economisch gebruik van middelen” meer dan ooit toepasbaar is op het in stand houden van de gevechtskracht van ons legerkorps. Ik ben mijn betoog begonnen met het belang van een Lk-ftx voor de KL als geheel te bespreken, om vervolgens via het oefenbeleid van 1 Lk de voorbereiding, opzet en uitvoering van de ftx Atlantic Lion te behandelen; ten slotte ben ik mij te buiten gegaan aan enkele bespiegelingen over de oefenresultaten. Ik hoop u daarbij deelgenoot te hebben gemaakt van mijn vaste overtuiging dat door de oefening Atlantic Lion weer onomstotelijk is vastgesteld dat een Lk-ftx een onmisbare schakel is in de opleidingscyclus van het legerkorps, die weliswaar kan worden aangevuld maar nimmer worden vervangen door andersoortige oefeningen, hoe geavanceerd de daarbij te gebruiken simulatieapparatuur ook moge zijn.

Mocht er, mijnheer de voorzitter, uit de vergadering nog behoefte bestaan aan een nadere gedachtenwisseling over dit onderwerp dan verklaar ik mij gaarne bereid daarin naar beste vermogen te participeren. Ik dank u zeer voor uw aandacht.

Discussie

Kol De Bruine heeft gelezen dat in de oefening Atlantic Lion een groot aantal oefeningen was opgenomen, geleid door lagere echelons, zoals een door de divisie geleide brigadeoefening, acht door de brigade geleide bataljonsoefeningen en een aantal oefeningen door logistieke eenheden. Hij informeert nu of die lagere oefeningen in het grotere geheel wel tot hun recht zijn gekomen, en herinnert in dat verband aan ervaringen van Saxon Drive in 1978, waar een zelfde doel werd nagestreefd dat echter niet uit de verf kwam doordat het nu eenmaal een geweldig verschil uitmaakt of een leidende brigadestaf al dan niet tegelijkertijd zelf aan een oefening in groter verband deelneemt. Ook heeft het hem bevreemd dat er wèl twee mobilisabele afdn art, een dito veldartgp en een aantal dito log ehdn hebben deelgenomen maar géén mobilisabele manoeuvre-eenheden, terwijl toch zijns inziens in plaats van het Britse tankbataljon een Nederlands mobilisabel tankbat had kunnen deelnemen.

Kol Kuijpers. In de eerste plaats de onderdeelvorming voor de lagere eenheden welke oefening was geïncorporeerd in de legerkorps-ftx. Oefeningen van lagere orde zijn vaak van kortere duur dan de Lk-ftx, waaraan weliswaar de divisiestaven slechts een week hebben deelgenomen maar waarbij de brigades en lagere eenheden gedurende twee weken te velde zijn ontplooid. In die twee weken is gestreefd naar een optimaal oefenen-

dement, ook voor de lagere niveaus. Inderdaad zijn in deze oefening twee divisiegeleide brigadeoefeningen geïncorporeerd, en ook voor de overige drie brigades, die niet aan de oefening deelnamen, zijn er oefeningen geweest die in deze oefening waren geïncorporeerd. De onderdeelvorming is vooral tot haar recht gekomen in fase 1, waar de toen in 1 Div „7 december” ingedeelde eenheden gedurende 24 uur gelegenheid hebben gehad zich ter verdediging voor te bereiden. Op het lagere niveau is daarbij ook beoefend de steunverlening voor vrw-brigades aan de achterwaartse doorschrijving van andere eenheden. In de tweede fase is dat voorbereiden op de verdediging minder goed verlopen dan de bedoeling was, als gevolg van het eerder opgelopen tijdverlies, en er is dus een aantal bataljons waarvoor het rendement geringer is geweest dan had gekund indien zij een speciaal op hun onderdeelvorming afgestemde oefening zouden hebben gehad. Anderzijds ben ik van mening dat bij een Lk-ftx als Atlantic Lion de lagere eenheden gelijktijdig worden geconfronteerd met een grotere scala van moeilijkheden dan in het algemeen mogelijk is bij een oefening van lagere orde; dat geldt bijvoorbeeld voor aspecten als eov, nbc, luchtdreiging. Alles wat met de onderdeelvorming te maken heeft, is in deze oefening aan de orde gekomen. Voor de Lk-ftx zijn overwegend mobilisabele afdelingen veldartillerie, verbindings- en logistieke eenheden opgeroepen. Geen

mobilisabele manoeuvre-eenheden, want in het bijzonder de mobilisabele tankbataljons zijn geheel verweven in de opleiding in het kader van de tankvervangingsprojecten. Van de pantserinfanteriebataljons, die ditmaal niet werden opgeroepen, is mij niet bekend of dat destijds al dan niet is overwogen. Er zijn overigens wel problemen geweest, omdat wij met deze eenheden bijna de maximale capaciteit van het Commando Herhalingsoefeningen hebben opgesoupeerd; een aantal ervan zou in het desbetreffende jaar tòch zijn opgeroepen, anderen werden speciaal hiervoor opgeroepen. Ook zijn er problemen geweest om in het bijzonder de geformeerde verbindings-eenheden aan materieel te helpen.

Genmaj Verheijen refereert aan de overzichten waarin de inleider de vergelijking maakte met de verschillende niveaus en de frequentie waarmee zowel cpx'n als ftx'n worden gehouden, waarna hij de Nederlandse Lk-ftx van eenmaal per vijf jaar stelde naast de — kennelijk alleen door de Amerikanen gehaalde — NAVO-norm van eenmaal per twee jaar. Spr. vraagt nu naar de mate waarin, gelet op het huidige verplaatsingsbeleid dat in feite elke vijf jaar leidt tot een volledig andere bezetting, bij opzet en uitvoering van oefeningen als Atlantic Lion nog profijt kan worden getrokken uit de ervaringen van de vorige oefeningen Big Ferro en Saxon Drive.

Kol Kuijpers. Bij de voorbereiding is zeer veel gebruik gemaakt van de

ervaring uit vooral de oefening Saxon Drive, niet alleen uit het daarover bestaande archief maar ook door persoonlijk contact met de toenmalige projectofficier. Naar ons oordeel waren de ervaringen van Big Ferro destijds al verwerkt ten behoeve van Saxon Drive, en daarom hebben wij niet zó ver teruggegrepen. In vele opzichten was Atlantic Lion anders dan Saxon Drive, vooral door de omvangrijke Amerikaanse deelneming met een complete divisie. Daardoor was deze oefening qua opzet ook anders dan Saxon Drive, waarin twee losse Amerikaanse brigades werden geïncorporeerd in een Nederlandse divisie: dat geeft in voorbereiding en mogelijkheden een totaal ander beeld, omdat in een uit drie perioden bestaande oefening als Saxon Drive de ene speler in een bepaalde periode ondergeschikt kan worden gemaakt aan de oefendoeleinden van een andere. In Atlantic Lion lag dat veel moeilijker: zowel in fase 1 als in fase 2 moest de Blauwe partij duidelijk aan de bak komen, omdat er twee verschillende divisies waren. Wij hebben dan ook het Groene optreden vaker ondergeschikt gemaakt aan het Blauwe dan andersom, omdat de Groene troepen in feite de volle veertien dagen als speler fungeerden. Resumerend kan ik zeggen dat er wel degelijk gebruik is gemaakt van de ervaringen van Saxon Drive, maar in mindere mate omdat het karakter van beide oefeningen verschillend was.

Genmaj Kits veronderstelt dat genmaj Verheijens vraag eigenlijk meer duidde in de richting van het al dan niet nog bij het personeel aanwezig zijn van uit vorige oefeningen getrokken lering: het steeds weer met nieuwe ploegen werken betekent toch dat de routine te velde telkens weer opnieuw moet worden opgebouwd.

Kol Kuijpers. Het Amerikaanse systeem van legervorming is weliswaar

anders dan het onze, maar hun overplaatsingsfrequentie is nog hoger dan bij ons. Misschien is het daarom voor hen zelfs noodzakelijk eens per twee jaar een Lk-ftx te houden. Er is wel degelijk voortgeborduurd op de know-how van vroeger. Destijds nam ik zelf deel aan Saxon Drive, als G3, en uit dien hoofde was ik ermee bekend hoe een divisiestaf dat ervaart. Zo kon ik proberen dat ook in te brengen in deze ftx. Het blijft natuurlijk altijd een probleem. Wie in een bepaalde functie heeft meegedraaid, kan daarvan vijf jaar later nog de vruchten plukken. Omdat de aanschaf van de eov-middelen voor het legerkorps naar later was verschoven, is er overwogen dat eov-aspect dan maar niet te beoefenen en de desbetreffende Amerikaanse eenheid die voor de Nederlandse divisie was „ingehuurd” alsnog af te bestellen. Wij hebben ons fel daartegen gekant, juist omdat de man die in deze oefening met dat aspect op compagniesniveau zou worden geconfronteerd, wellicht over vijf jaar dezelfde problemen op bataljonsniveau weer zou terugkrijgen; zulke ervaringen zijn naar onze mening van blijvende waarde.

Bgen b. d. Scholten komt terug op de twee redenen voor het houden van een Lk-ftx die de inleider noemde: als eerste een politiek signaal in het kader van de afschrikking, en als tweede dat het de enige mogelijkheid zou zijn om alle factoren van tijd en ruimte — en volgens spr. bovendien „wrijving” — tot hun recht te doen komen. Hij zegt, het onder voorbehoud eens te zijn met het eerste, maar bij het tweede extra vraagtekens te zetten bij de financiële nood, zich daarentegen af te vragen hoe lang wij het grondgebied van de BRD nog zullen kunnen benutten, ook al omdat in dat land stemmen opgaan die zich ertegen verzetten. Hij ziet in dat op bepaalde niveaus per se met troepen te velde moet worden geoefend, maar bepleit grotere aandacht voor simu-

laties op de hogere niveaus: men kan de Lower Controls zeker wel zo instrueren dat die niveaus stevig aan de tand worden gevoeld, terwijl de beperkingen in het terrein vaak toch ook het reëel oefenen met enkele tienduizenden mensen — hoe aanlokkelijk ook voor de staven — minder rendabel maken. Spr. acht het gewenst dat de mogelijkheden voor het beoefenen van de gevechtsleiding door legerkorps en divisies in cpx'n met een maximaal gebruik van simulatie serieus worden onderzocht.

Kol Kuijpers. Het valt wel mee met het Duitse verzet tegen het gebruik van oefenterreinen daar; in onze onderhandelingen tijdens de langdurige voorbereiding is ons duidelijk een positieve instelling dienaangaande gebleken. De bereidheid varieert wel, naar gelang van de politieke signatuur van de deelstaatregering en met het al dan niet eraan gewend zijn — Nedersaksen is aanmerkelijk meer met oefeningen vertrouwd dan Rijnland-Westfalen — maar in het algemeen leggen de bestuursniveaus geen onoverkomelijke problemen in de weg.

Het vervangen van echte cpx'n door cpx'n met simulatie kan voor bepaalde niveaus misschien een oplossing zijn, maar daarover doe ik liever geen uitspraak omdat ik op dat terrein geen expert ben. Wel kan ik uit eigen ervaring zeggen dat de verschillende staven bij een werkelijke oefening met troepen onder grotere druk werken dan bij een simulatie-cpx waarbij eventuele onjuiste beslissingen alleen maar consequenties hebben in een, al dan niet gelezen, eindverslag. Daarbij komt nog dat het voortdurend beoordelen van de toestand en het vormen van een juist vijandbeeld problemen zijn die niet of zeer moeilijk in een simulatie tot hun recht kunnen komen, omdat bij simulatie dat beeld eigenlijk meer wordt gepresenteerd dan dat de staven genoodzaakt zijn te proberen zèlf erachter te komen.

Bgen Scholten werpt tegen dat simulatie wel degelijk de speler dwingt zelf actie te nemen, bijvoorbeeld door met het inzetten van grond-, lucht- of elektronische verkenningen de inlichtingen te verkrijgen waaruit het vijandbeeld moet worden opgebouwd.

Kol Kuijpers. Jawel, maar wát de speler vraagt, krijgt hij ook. In een niet-gesimuleerde situatie staat het ook allerminst vast of hij werkelijk het antwoord op de kernvragen zal krijgen. Daarbij denk ik bijvoorbeeld aan verplaatsingen en wat dan allemaal verkeerd kan gaan, of aan het functioneren van de gevechtsveldbewaking. Dat zie ik niet zo gemakkelijk gesimuleerd worden.

Genmaj Kits merkt op dat er al regelmatig cpx'n worden gehouden in de zin als *bgen Scholten* bedoelt. Hij noemt het echter noodzakelijk dat daarnaast ook oefeningen met troepen worden gehouden: zulke grote oefeningen acht hij de beste verantwoordelijkheidstest voor staven en commandanten, die dan de reële aantallen personeel en materieel moeten verplaatsen, verzorgen en leiden.

Lkol Huysman stelt dat het goed is, mede met het oog op de politiek, dat de KL en het legerkorps zich ten minste eens per vijf jaar massaal en demonstratief laten zien, maar zegt het dan wel — aansluitende op *genmaj Verheijens* opmerking — noodzakelijk te achten dat dan ook voortschrijdend en opbouwend leereffect uit de voorgaande oefeningen moet worden gehaald. In dat verband herinnert hij eraan dat een van de doelstellingen was, de staven te oefenen binnen reële tijd- en ruimtefactoren. Bij *Saxon Drive* kon evenwel worden vastgesteld dat de wijze van voorbereiden door de staven ertoe leidde dat zelfs compagniecommandanten te velde trokken met dikke pakken papier. Geconcludeerd werd toen dat het zeer

wel mogelijk was de initiële opdrachten van fase 1 geheel te laten uitwerken, vervolgens de weekendlocaties te geven en dan de divisies in de eerste week al een planingsopdracht te geven voor de tweede fase zodat planning en uitvoering gelijktijdig konden plaatsvinden. Heeft men destijds bij *Saxon Drive* tussentijds opdrachten moeten verzinnen om de divisiestaven meer onder druk te kunnen zetten, ditmaal heeft c-4 Div verzucht dat er best wat meer actie in had mogen zitten. Spr. meent dan ook dat men opnieuw de boot heeft gemist, omdat de compagniescommandanten klaarblijkelijk ook de fitnesses van de tweede fase al in hun zak hadden. Hij betreurt het dat kennelijk geen lering is getrokken uit *Saxon Drive*, waar de commandanten op de lagere niveaus zeer star opeerden en zelfs bij een totaal gewijzigd vijandbeeld niet van hun plannen konden worden afgebracht: dat leereffect is duidelijk ditmaal niet uitgedragen.

Kol Kuijpers. Juist die situatie hebben wij heel doelbewust vermeden. Bij *Saxon Drive* was een voor-cpx geweest waarbij alle operatieplannen tot op het laagste niveau volledig zijn verkend en voorbereid, en daaruit resulteerde inderdaad een opmerkelijke starheid. Daarom hebben wij *Young Lion*, de voor-cpx van *Atlantic Lion*, een totaal ander karakter gegeven: daar werden in het geheel geen operatieplannen verkend of voorbereid die betrekking hadden op *Atlantic Lion*; het was gewoon een procedureoefening. Voorafgaande aan de werkelijke oefening zijn uitsluitend de initiële plannen voor fase 1 en 2 voorbereid, de vervolplannen werden gedurende de oefening ontwikkeld.

De heer Donies vraagt zich af hoe het testen van de gevechtsbereidheid kan worden gerealiseerd zonder dat er werkelijk wordt gevuurd, en of dat aspect ook werd getest vol-

gens de door de inleider genoemde methode. Het interesseert hem hoe het was gesteld met het hanteren van de gevechtsuitrusting, en of bijvoorbeeld de mobilisabele veldartillerie met het eigen materieel wist om te gaan. Voorts vraagt hij of er ook acties zijn gevoerd in oorden, en of het door de inleider genoemde opsouperen van de capaciteit van het Co HHO implicceert dat een onverhoopte mobilisatie spaak zou lopen. Hij zegt te betwijfelen of de ervaring van dergelijke, eens per vijf jaar gehouden, oefeningen wel kan verloren gaan, omdat zij toch haar weerslag vindt in de doctrines en de voorschriften. Ten slotte vraagt hij of het eindresultaat van de oefening nu is geweest dat onze bondgenoten vertrouwen, en de vijand angst werd ingeboezemd.

Kol Kuijpers. Ik meen dat ik mij over het testen van de gevechtsbereidheid niet in de door u bedoelde zin heb uitgedrukt. In de door ons gecreëerde omstandigheden zijn vooral de staven aan zware belasting blootgesteld. Het geven van gevechtsleiding, gelijktijdig met het ontwikkelen van nieuwe plannen en het regelen van de om tactische of veiligheidsredenen noodzakelijke verplaatsingen betekende een grote spanning voor het betrokken personeel. Desondanks, en ondanks vermoeidheid en irritaties, bleek de inzetbereidheid — ook van het mobilisabele personeel — zeer goed.

Het hanteren van de gevechtsuitrusting door de mobilisabele eenheden gaf nogal wat verschillen te zien, mede afhankelijk van het type eenheid. Er was bijvoorbeeld zowel een mobilisabele als een RIM-afdeling opgeroepen, en de kwaliteit van de laatste was — conform de verwachting — merkbaar beter: de mobilisabele afdeling had ook een wat langere aanlooptijd nodig om zich op deze oefening voor te bereiden. Ook bij het verbindingspersoneel deden zich soms moeilijkheden voor doordat het personeel nog niet ver-

trouwd was met de nieuwe apparatuur.

In verband met het verkeer, de last voor de bevolking, e.d., mochten in de grote steden geen gevechtshandelingen worden beoefend. Dat kon wel in enkele kleinere oorden. Daarmee werd m.i. het maximum bereikt dat in vredetijd haalbaar is als wij niet willen terechtkomen in de situatie dat er helemaal niet meer in de BRD kan worden geoefend.

Uw bezorgdheid over de capaciteit van het Co HHOn is niet terecht, want in geval van mobilisatie wordt het totale daarop afgestemde systeem geactiveerd met zijn mobcomplexen, mobbureaus, PMC's, enz., en daarin zitten voldoende waarborgen voor een volgens plan, en bovendien ook gefaseerd, verlopen van de mobilisatie. Er is een hele scala van ervaringen opgedaan, ook met de bondgenoten. De Amerikaanse deelneming heeft hen en ons waardevolle lessen geleerd die in geval van oorlog of oorlogsdreiging ons en hen in staat stellen grote fouten te vermijden die zonder deze oefening dan ongetwijfeld zouden zijn voorgekomen. En natuurlijk mag worden verwacht dat de in het eindverslag neer te leggen conclusies ook invloed op de doctrine zullen hebben en in de voorschriften zullen doorwerken.

Over de indruk die de bondgenoten en wij over en weer van elkaar hebben gekregen, kan ik slechts mijn persoonlijke mening geven: ik geloof dat de Amerikanen meer onder de indruk zijn gekomen van ons dan wij van hen, en de Britse en Duitse contingents bevestigden ons, en wij hen, wat al bekend was, namelijk dat daarop wel valt te bouwen. Er waren ook, in het kader van de „confidence building measures“, Oosteuropese waarnemers, die zich wat ontevreden betoonden over informatie die hun zou zijn onthouden. Naar hun indrukken kan ik alleen maar gissen, maar ik denk wel dat wij hen zeer professionele zaken hebben gepresenteerd, al onttrekt

zich uiteraard aan mijn waarneming wat wij daarmee wellicht hebben bereikt.

Maj Van Baal meent dat een zeldzame gelegenheid als deze voor het oefenen van de legerkorpsstaf toch wel beter had mogen worden benut. Uit de inleiding is hem gebleken dat er een ambitieus programma was, dat het probleem zich heeft voorgedaan van de keuze tussen een oefening met tijdlijnen of met gevechtskracht, dat er aspecten zouden worden beoefend — zoals een bereden aanval bij nacht en een achterwaartse doorschrijding bij nacht — die zeker niet voor alle deelnemers gesneden koek waren, en dat de hulpleiders- en scheidsrechtorganisaties qua functioneren een probleem vormden. Spr. heeft op het lagere niveau, althans in de voorbereiding, de oefening gezien als een compromis tussen onvereenigbare factoren, en vraagt nu waarom de Lkc de hoofden van zijn G-secties pas op stuurgroepniveau in de voorbereiding heeft betrokken in plaats van hen op te nemen in de projectgroep en bijvoorbeeld de nationale en internationale hulpleidersorganisatie in de stuurgroep.

Kol Kuijpers. Dat de legerkorpsstaf slechts eenmaal in de vijf jaar zou worden getraind met deze oefening is een misvatting: jaarlijks wordt die staf geoefend in bijvoorbeeld Wintex en andere Northag-activiteiten en hij bouwt ook ervaring op met het ontwerpen van deze oefening. Het is niet juist te veronderstellen dat de projectgroep de oefening heeft ontwikkeld en dat de legerkorpsstaf pas ermee werd geconfronteerd toen het geheel gereed was: alle stafsecties, misschien met uitzondering van de sectie 3, zijn van meet af nauw bij alle voorbereidingen betrokken geweest.

Wat betreft de discrepantie tussen enerzijds het geleide karakter met draaiboeken en tijdlijnen, en anderzijds het vrije karakter dat door de

GKI's zou worden begeleid, daarover heb ik in mijn inleiding getracht de opvatting van het legerkorps te verwoorden over het aantal doelstellingen dat in de verschillende deelgebieden gelijktijdig kon worden gerealiseerd. Als voorbeeld diene dat in een verdedigingsoefening van het legerkorps nu eenmaal een divisietegenaanval thuishoort, omdat andere vormen van gebruik van de divisiereserve veel minder interessant zijn uit het oogpunt van gevechtsleiding door de divisiestaf. Zo'n divisietegenaanval vergt veel voorbereiding, omdat hij in ontplooiende vorm slechts mogelijk is in een zeer beperkt aantal terreinen, zodat juist daar dan bepaalde voorwaarden moeten worden gecreëerd en de verdediging op bataljons- en compagniesniveau daarheen moet worden geleid. Gelijktijdig mag dan in het nevenvak geen situatie ontstaan die de divisiecommandant er toe zou kunnen brengen delen van zijn reserve daar in te zetten. In zo'n nevenvak wordt dan, binnen bepaalde grenzen, een redelijke mate van vrijheid gegeven maar het is niet te vermijden dat dan toch niet alles kan verlopen zoals in werkelijkheid het geval zou zijn: een tegenstander die zijn aanval wil doen slagen, zal op dat zwaartepunt ook zijn eov concentreren. In de oefening moet dat dan, onder erkenning dat die beslissing juist was, toch worden verhinderd teneinde de uitvoering van de tegenaanval niet te frustreren, door dat aspect bijvoorbeeld te laten spelen in het nevenvak ter oefening van de eenheden aldaar. Natuurlijk vraagt dat om veel begrip en improvisatievermogen van scheidsrechters en hulpleiders, maar om die reden zijn aan die personen dan ook de oefendocumenten uitgegeven alsmede per subfase de oefendoelstellingen. Dat desondanks op sommige punten het geleide karakter te star is gehanteerd, is uiteraard jammer, vooral omdat er toch per tijdslijn een marge kon worden aangehouden van

plus of min een uur, dat wil zeggen twee uur speling per tijdslijn.

Maj Van Baal interrumpeert dat het niet zijn bedoeling was dat de inleider zo diep zou ingaan op deze aspecten, hoe belangwekkend ook, maar dat hij wilde wijzen op de noodzaak vooraf een duidelijke keuze te maken: of een geleide, of een vrije oefening. Dat kan weliswaar een zeker verlamdend effect hebben, maar op de lagere niveaus kan de voornaamste doelstelling — de onderdeelvorming — niet worden gerealiseerd wanneer die keuze niet is gemaakt of niet consequent wordt volgehouden: dan dreigt de geloofwaardigheid in het gedrang te komen, en vooral daarom bevreemdt het spr. dat de G-secties niet in de projectgroep zijn opgenomen.

Kol Kuijpers. Iedere sectie was in de projectgroep vertegenwoordigd door een projectofficier, en met de G-hoofden was vrijwel dagelijks contact. Ik ben het niet eens met de opvatting dat er een integrale keuze moet worden gemaakt tussen een geleide en een vrije oefening. Een combinatie acht ik zeer wel mogelijk, waarbij moet worden aanvaard dat het geleide karakter in de hoofden het vrije karakter in de nevensectoren prevaleert. Dat eist wel een goede uitbalancering door hulpleiders en scheidsrechters, en dat is voor velen die in die organisatie werkzaam waren niet altijd even gemakkelijk.

Bgen b.d. Walthuis vraagt, na alle informatie over de kwaliteit van de oefening op het niveau van de staven, hoe de motivatie is geweest van het personeel in de lagere functiegebieden. Hij wijst erop dat subalterne officieren, onderofficieren en soldaten zich bij dergelijke oefeningen vaak voelen als tinnen soldaatjes die ten behoeve van de oefenende staven heen en weer worden geschoven. Gevechtsbereidheid hangt

nauw samen met motivatie, en daarom vraagt spr. of de oefenleiding onderzoek heeft gedaan naar dat aspect; zo ja, met welke resultaten; zo neen, waarom niet.

Kol Kuijpers. Mijnheer de voorzitter, ik heb geprobeerd aan te geven dat wij zeer doelbewust — zoals ook de Lkc herhaaldelijk met nadruk heeft verteld — het oefenen van de divisie- en brigadestaven primair hebben gesteld. Bovendien hebben wij ons veel inspanning getroost om ook voor de andere eenheden — waaronder er, vooral van Nederlandse zijde, ook waren met een marginaal trainingsniveau — de oefening toch rendabel te maken. Wanneer aan de ene kant het veel gehoorde bezwaar wordt aangevoerd dat deze oefening zeer, zo niet te ambitieus was opgezet en dan tevens wordt gesuggereerd dat op de lagere eenheden wellicht een te zware wissel werd getrokken, meen ik toch te mogen concluderen dat de leegloop van die lagere eenheden zeer gering is geweest. Wij zijn momenteel bezig met het evalueren van de verslagen van zowel de spelers als de leidersorganisatie, en daarin is zeker ook verwerkt in hoeverre de onderdeelvorming tot haar recht is gekomen. Maar daarover heb ik nu nog geen integrale gegevens.

Bgen Walthuis interrumpeert en vraagt of de man op het lagere niveau ook steeds heeft begrepen waarom het in de totaliteit van deze oefening ging.

Kol Kuijpers. Er is een voorlichtingsprogramma geweest waarbij aan alle onderdeelcommandanten de richtlijn is verstrekt voorlichting te geven over de oefening en op welke gebieden zich dat zou moeten bewegen. Naar aanleiding van deze oefening is een film in omloop gebracht, en ik mag wel aannemen dat de troep adequaat is voorgelicht.

Genmaj Kits zegt, naar aanleiding

van de vraag naar „het kleine werk”, niet al te optimistisch te zijn over wat daarvan is terechtgekomen: in een zo grote oefening mag men daarvan niet te veel verwachten; of het gaat zo snel dat de mensen hun opstellingen niet eens kunnen innemen omdat er alweer moet worden verplaatst, of het kleine werk wordt verhinderd door de vredebeperkingen. Hij meent dat men dat moet accepteren, en als dat eerlijk aan de mensen wordt uitgelegd, hebben zij daarvoor ook wel begrip.

Kap Van Harmelen heeft als subaltern officier aan de oefening deelgenomen en zich géén tinnen soldaatje gevoeld. Ten aanzien van de simulatiesuggestie stelt hij dat men wel zal moeten beschikken over gegevens om het simulatieproces te voeden. In een sterk veranderende krijgsmacht, die telkens weer over nieuw materieel beschikt, acht hij het geboden ten minste eenmaal per vijf jaar gegevens ten behoeve van dergelijke simulatie te verzamelen. Overigens heeft hij tijdens de oefening geconstateerd, op brigadeniveau en lager, dat er zeer grote verschillen zijn in de bevelvoering bij de contingents van de verschillende krijgsmachten, en vraagt nu of die verschillen worden geanalyseerd en of daarmee dan ook iets wordt gedaan.

Kol Kuijpers. De Britse bijdrage was zo gering dat het niet doenlijk is daarop een mening te baseren. Tussen de Duitse en de Nederlandse commandovoering bestaan geen, althans geen wezenlijke verschillen. Wel hebben wij die geconstateerd, althans in de uitvoering, tussen de Nederlandse wijze van troepenaanvoering en gevechtsleiding en die van de Amerikanen. Vooral nog heb ik, gezien de resultaten, aan een nadere analyse van de laatstgenoemde geen behoefte.

Kap Van Harmelen houdt evenwel staande dat er wel degelijk kenmer-

kende verschillen zijn aan te wijzen tussen de Nederlandse en de Duitse bevelvoering, en heeft kunnen waarnemen dat de Duitse veel directer en veel persoonlijker is: de Duitse brigadecommandopost werd bemand door de generaal in een gepantserd voertuig, terwijl diens staf op vrij grote afstand bleef; bij ons daarentegen bleek alles „op een kluitje“ in de cp te zitten.

Kol Kuipers. Zoals die zeer geëngageerde commandant met persoonlijke inzet, terwijl zijn staf op afstand blijft en hem toezendt waarom hij vraagt, uit twee of drie gepantserde voertuigen zijn 8e Brigade commandeert, kan hij het ondanks goede resultaten natuurlijk in een oorlog van enige duur — ook volgens zijn eigen zeggen — niet doen. Dit voorbeeld acht ik ook niet bepalend voor de commandovoering in de Bundeswehr. Wel ben ik het ermee eens als wordt opgemerkt dat de Duitsers en Amerikanen hun commandoposten veel meer opsplitsen in een „vorderer Gefechtsstand“ of „tac cp“ terwijl dat bij ons in alle voorschriften wordt ontraaden; wij richten de personele en materiële bezetting van de cp hoofdzakelijk op het verzekeren van de continuïteit, willen uit de cp het gevecht voor onbepaalde tijd kunnen blijven leiden en willen personeel en materieel niet blootstellen aan overbelasting door de cp te splitsen ook al omdat de verbindingen tussen de delen van de cp zeer gering zijn. Overigens kan ik, tot slot, nog erop wijzen dat momenteel de legerkorpsstaf zich op juist dat probleem van divisie- en brigadecommandopost bestraft.

De *voorzitter* vat de presentatie van hedenavond samen en herinnert

eraan dat de inleider is begonnen met de oefendoelstellingen van de Lk-ftx die zorgvuldig waren gekozen en waarbij werd gepoogd conflicterende oefendoelstellingen uit te schakelen. Uit de discussie bleek twijfel aan het welslagen daarvan, omdat sommige oefendoelstellingen niet zijn gehaald omdat zij wél conflicteerden met andere. In het bijzonder werd betwijfeld of het incorporeren van bataljonsoefeningen in een dergelijke oefening wel zinvol en mogelijk is, en spr. meent dat bij de voorbereiding van volgende oefeningen daaraan extra aandacht moet worden besteed. Hij memoreert het gegeven overzicht van de voorbereidingen, die zeer soepel zijn verlopen, en wijst erop dat tot die voorbereidingen ook behoorden de oefeningen Reforger en Aqua Marine — al hebben die dan niet de meeste belangstelling van de legerkorpsstaf opgeëist — die bovendien samenvielen met de Vredesweek van 19-23 september. Die samenloop in tijd wekte destijds bezorgdheid zowel in de Landmachtstaf als bij de politieke leiding, hetgeen ertoe leidde dat verscheidene civiele autoriteiten werden geïnformeerd over de aanbevolen gedragslijn in geval van het optreden van actievoerders. Die aanpak bleek de juiste, en ook die ervaring is van groot nut.

Spr. merkt op dat de inleider geen bijster gunstig beeld heeft kunnen tekenen van de oefenresultaten, en acht daarom de vraag gewettigd of eenmaal per vijf jaar wel voldoende is; terecht werd daartegenover gewezen op het ruimtebeslagprobleem en op de wenselijkheid meer van simulatie te gaan gebruik maken. Hij vindt het onwaarschijnlijk dat in een zo beknopte discussie het

juiste antwoord zou kunnen worden gevonden op zo essentiële vragen, maar meent dat de KL zich daarmee wel diepgaand zal moeten bezighouden omdat oefenen noodzakelijk zal blijven. Daarbij komt zijns inziens nog dat de invoering van steeds weer opnieuw en complexer materieel noopt tot het uittrekken van meer tijd voor de opleiding van de enkele man en het in stand houden van de geoefendheid. Die tijd móét ergens worden gevonden en dat dwingt te meer tot het optimaliseren van de voor oefeningen beschikbare tijd. Als dan op lager niveau het oefenen met dat gecompliceerde materieel steeds moeilijker en tijdrovender wordt, mag men zich wel afvragen of dat allemaal nog wel mogelijk is binnen een momenteel tot 14 maanden beperkte eerste oefening. Het is daarom mogelijk dat er in het oefeningsbeleid zal moeten worden gekozen tussen het oefenen op alle niveaus — misschien niet volledig aan alle eisen voldoende — of, ons noodgedwongen beperkende, trachten op een aantal niveaus hogere graden van geoefendheid te bereiken dan thans het geval is. Het antwoord op dat probleem kan naar zijn overtuiging hier en nu niet worden gegeven, maar het stelt hem in zekere zin gerust dat de KL dat onderzoekt en daarbij het legerkorps — waar de meeste ervaring beschikbaar is — nauw betreft.

Na de inleider te hebben bedankt voor de in kort tijdsbestek gegeven verduidelijking van de ingewikkelde problematiek, en die dank te hebben uitgebreid tot de deelnemers aan de discussie — met excuses omdat niet iedereen in de beperkte tijd aan het woord is kunnen komen — sluit de *voorzitter* de bijeenkomst.

Westeuropese veiligheidspolitiek?

prof. dr. S. Rozemond-

Instituut Clingendael, Den Haag

In de afgelopen jaren heeft zich, onder meer in discussies hier te lande, een opleving voorgedaan in de gedachten aan een zwaardere verantwoordelijkheid van West-Europa voor zijn eigen veiligheid. Degenen die op korte termijn mogelijkheden zien op die manier de Noordatlantische samenwerking hechter te funderen, zijn veelal dezelfde die zodoende op verder zicht een alternatief hopen te vinden voor de huidige veiligheidsrelatie met Amerika. Wie deze hernieuwde belangstelling beschouwt als een bijproduct van het optreden van president Reagan geeft blijk van een tekort aan memorie. Alle omstreden kwesties die deze of gene nu aangrijpt om voor nieuwe oplossingen te pleiten (het NAVO-besluit over nieuwe raketten in Europa en wat daarmee samenhangt, toespelingen op de mogelijkheid van een regionale kernoorlog van geruime duur in ons werelddeel, de niet-ratificatie van SALT II) dateren alle nog uit de dagen van Jimmy Carter.

Overigens zit er, over decennia bekeken, een zekere golflijn in de aandacht voor Europese opties.

Prof. dr. S. Rozemond werd geboren in 1934 in Amsterdam, doorliep o.m. het gymnasium (alpha) en studeerde rechten in Londen. Zijn dissertatie had als titel „De politieke strafzaak — rechtsgronden en beleidsoverwegingen”. Tijdens zijn militaire dienst (mortierlst) bereikte hij de rang van eerste luitenant. Van 1960 tot 1970 was hij werkzaam op het ministerie van buitenlandse zaken (NAVO- en WEU-zaken); sinds 1970 is hij verbonden aan het NIVV en momenteel Instituut Clingendael als adjunct-directeur. Hij is lid van de redactie van de „Internationale Spectator” en „Socialisme en Democratie”, en sinds 1983 bijzonder hoogleraar aan de Erasmus-universiteit te Rotterdam in de internationale betrekkingen, in het bijzonder de studie van de Nederlandse buitenlandse politiek.

Ons beperkende tot de weerslag in Nederland kunnen wij wat dit betreft in hoofdzaak drie episonden onderscheiden. De eerste keer werd het thema in het begin van de jaren '60 in de vaderlandse gedachtenwisseling angeblazen door president De Gaulle, die openlijk twijfel begon uit te spreken aan de waarde van de Amerikaanse belofte tot nucleaire bijstand. De vrees voor een cesuur tussen Amerikaanse en Europese veiligheidsbelangen in het denken van Washington had al wel eerder kunnen rijzen, ook op nucleair gebied, vooral toen minister van buitenlandse zaken John Foster Dulles voorstellen ging ontwikkelen om de plaatsing van Amerikaanse raketten voor de middellange afstand in West-Europa vergezeld te doen gaan van een verbod op intercontinentale raketten. Van een scherpe reactie aan Europese kant op deze tendens tot regionalisering van de kernoorlog was toen evenwel geen sprake. Dergelijke ideeën van Dulles vonden zelfs bijval, bijvoorbeeld van de kant van generaal Mathon in „Ter Elfder Ure”. Na het overlijden van Dulles moest zijn beoogde opvolger Christian Herter, tot dat moment onderminister, spitsroeden lopen ten overstaan van een senaatscommissie en hij verklaarde bij die gelegenheid dat de Amerikaanse nucleaire afschrikking slechts in werking dient gesteld ter zake van nationale belangen van werkelijk vitale aard. In Europa beriep men zich echter in die tijd minder op specifieke uitspraken van over de oceaan als wel op het geohistorisch inzicht van de Franse president. Deze wist intussen geen bruikbaar alternatief aan te dragen, zeker niet ten behoeve van de veiligheid van bondgenoten in het voorland, of het moest de door hem ingeluide politiek van onspanning zijn, waarvan de strenge

grenzen echter scherp werden belicht door het lot van de Praagse lente in 1968.

In de beginperiode van het kabinet Den Uyl waren het in Nederland vooral de parlementariërs Dankert en Van Mierlo die vraagtekens gingen plaatsen bij de betrouwbaarheid van de Amerikaanse kernparaplu. Die twijfels werden bij hen verder aangewakkerd door wat senator Javits hun in de wandelgangen van de Noordatlantische Assemblée had toegevoegd, namelijk dat West-Europa niet te vast mocht rekenen op Amerikaanse strategische bescherming. Hun daardoor versterkte twijfels werden uiteraard door de ermee geconfronteerde minister Van der Stoep niet gedeeld, althans niet openlijk. Aan de uitspraken van Javits vielen trouwens ook niet zo gemakkelijk consequenties te verbinden. Immers, een senator is om te beginnen niet de president. En deze laatste wist misschien zelf niet eens wat hij ooit onder onvoorstelbare omstandigheden zou kunnen besluiten. Het komt in deze kwestie bovendien niet zozeer aan op de kijk in Washington als wel op de percepties in Moskou. Of, zo men wil: minder op de geloofwaardigheid dan op het geloof. En, aldus onder anderen Van der Stoep, alleen al het ontbreken van zekerheid dat de Amerikaanse escalatie níét zal functioneren, is imposant genoeg om de Russen van avonturen te weerhouden. Ten slotte kon men zich nog de vraag stellen waarom Javits dergelijke opmerkingen tegen onze parlementariërs maakte: uit waarheidsliefde, óf als een aansporing voor West-Europa wat meer kosten en risico's van de Verenigde Staten over te nemen? Overigens hadden Dankert en Van Mierlo evenmin een plausibel Europees alternatief bij de hand, zodat ook deze golf weer zou wegebben, hoezeer ook Dankert, in een nog steeds hoogst lezenswaard interview met Eppo Jansen van NRC Handelsblad, op 21 maart 1974 had uiteengezet dat de nieuwe strategische denkbeelden van de Amerikaanse defensie-minister Schlesinger meer dan ooit de tendens in zich borgen de afschrikking van de westelijke supermacht in tweeën te knippen al naar gelang vitale Europese dan wel eigen belangen op het spel stonden.

In het begin van de jaren '80 nam de behoefte aan

Europese opties opnieuw toe, en wel voornamelijk als gevolg van bepaalde opvattingen achter het NAVO-dubbelbesluit over een kernwapenarsenaal voor de middellange afstand zoals deze onder woorden waren gebracht door onder meer oud-minister Kissinger in een toespraak te Brussel in september 1979. Daarin stelde hij immers dat op het punt van de nucleaire bijstand Washington jarenlang meer had toegezegd dan het in oprechtheid kon menen, en dat Europa in een nucleaire oorlog nog meer risico's van de Verenigde Staten zou moeten overnemen. Vooral ook de voorgenomen omvang van het westelijke plaatsingsprogramma (bij het bekend worden van het aantal ging dat aanzienlijk uit boven de aanwezige hoeveelheid SS20-koppen) was weinig geschikt om de vrees weg te nemen dat het dubbelbesluit meer in de richting zou kunnen werken van ontkoppeling dan van koppeling.

Aan de telkens terugkerende roep om Europese oplossingen liggen, afgezien van directe aanleidingen, ook meer structurele factoren ten grondslag. Die factoren zijn te rangschikken naar hun verband met hetzij de kijk op Amerika, hetzij de kijk op Europa, hetzij de kijk op de geografie als auto-noom gegeven.

Wat de *kijk op Amerika* betreft kunnen wij met minister Van den Broek¹ een onderscheid maken tussen vrees voor enerzijds een te groot overwicht van de Verenigde Staten en anderzijds hun te geringe betrokkenheid. Of, om met W. L. Brugsma² te spreken: West-Europa is verdeeld in twee volksstammen: de ene is beducht dat de Amerikanen ons niet te hulp zullen komen, de andere dat wij eraan zullen bezwijken als zij ons wél te hulp komen. Daarenboven wordt in sommige kringen nogal eens de vraag opgeworpen of de Verenigde Staten niet ooit Europa kunnen bestemmen als slagveld in een oorlog die zou zijn ontstaan buiten ons werelddeel terzake van specifieke Amerikaanse belangen of prestigeoverwegingen. Als voorbeeld wordt dan veelal aangedragen: een con-

¹ *Handelingen Tweede Kamer* (1983)(14 dec)1972; *Haagse Post* (1984)(7 jan).

² *Haagse Post* (1983)(24 okt).

flict dat zijn oorsprong zou vinden in de Perzische Golf. Omdat echter West-Europa daar, gezien zijn afhankelijkheid van olietoevoer, meer primair levensaders heeft te beschermen dan de VS, moet men zich blijkbaar hierbij het geval voorstellen dat de Sovjet-Unie een greep doet naar de oliestaten onder de gelijktijdige aanbieding aan West-Europa van een ongestoorde olievoorziening mits men zich niet inlaat met Amerikaanse tegenacties.

Als tweede element noemde ik zojuist de *kijk op Europa*. Om te beginnen is er een opvatting als zou ons werelddeel gewoon beter, beschaafder zijn dan Amerika. Deze mening, al bij Baudelaire³ midden vorige eeuw ingegeven door zorg om het culturele behoud in het zicht van het Amerikaanse modernisme (destijds afgemeten aan nieuwe vindingen die intussen ook in Europa natuurlijk al lang weer verouderd zijn), keert een eeuw nadien terug bij iemand als generaal Beaufre in zijn boek „l'OTAN et l'Europe”, waar hij schrijft dat bij ons de mens meer als maatstaf aller dingen geldt dan ginds, een uitspraak welks zwakte weldra zou blijken toen in de jaren '70 de Verenigde Staten afzagen van hun eigen equivalent voor het supersone Concorde-vliegtuig en meer terughoudend optraden bij de verbreiding van nucleaire technologie naar de Derde Wereld. Behalve dergelijke fijnzinnige argumenten van culturele aard — argumenten die na de jaren '50 in Nederland niet zo veel meer zijn vernomen — is er een meer politieke overweging, namelijk dat Europa aan zijn verleden en potentie verplicht is voor zijn eigen veiligheid te zorgen, dat het de Europese eer te na is dit aan een verre beschermer over te laten. Laat ik weer Brugsma citeren, al was het maar omdat in hem zo te prijzen valt dat hij zegt en schrijft wat vele anderen ook denken maar niet durven verkondigen. Brugsma tegenover Het Parool:

Kijk nu eens verder op de wereld. De Japanners hebben een doel, economische expansie. De Amerikanen hebben een doel (. . .) nog één keer de

*grootste, de machtigste worden. De Sovjet-Unie heeft een missionaire visie, broederschap over de wereld tegen wil en dank. Maar de bakermat van al die grappenmakerij, Europa, heeft een ambitie gelijk nul komma nul.*⁴

Ik weet niet welke ambitie Europa zou moeten koesteren om in Brugsma's oog genade te vinden. Kennelijk niet een ambitie die rekent in zomerhuizen en boetiekjes, maar veeleer in iets grootschaligs, wat dat ook moge zijn. In veiligheidsopzicht valt bij dit aan het eergevoel ontleende argument vaak het begrip Jalta, waarbij dan wordt gesuggereerd dat daar veel meer is bedisseld dan in werkelijkheid het geval was, laat staan dat het ook bij Brugsma terugkerende sprookje waar zou zijn als zou ons werelddeel daar tot op Tsjechoslowakije nauwkeurig zijn opgesplitst. Noch in Jalta immers, noch in het daaraan voorafgaande overleg tussen Churchill en Stalin (overigens moeilijk als een buiten-Europees onderonsje te beschouwen) is een naam als die van Tsjechoslowakije zelfs maar gevallen.

Het derde element betrof de *kijk op de geografie* als bepalend gegeven. Tot degenen die van oordeel zijn dat de oceaan tussen Noord-Amerika en Europa verhindert dat die twee werelddelen een echte veiligheidsgemeenschap onderhouden, behoort prof. Degenkamp. Hij leidt evenwel nog meer af uit de geografie, namelijk dat de Noordzee en de Rijn op hun beurt níét van dergelijke politieke scheidslijnen zijn. Integendeel, aldus Degenkamp,

wat thans geldt (. . .) is de geografisch bepaalde lotsverbondenheid van de Westeuropese landen.

En specifieker nog:

*De feitelijke geografische situatie dwingt Frankrijk en Groot-Brittannië er als het ware toe West-Europa onder hun nucleaire paraplu te brengen.*⁵

Bij dit laatste blijkt wel bij uitstek dat het niet de woorden van Amerikanen zijn die ongeloof in hun

³ Baudelaire over „l'homme américanisé”: *Méthode de critique. De l'idée moderne du progrès appliquée aux beaux-arts* (1855).

⁴ *Parool* (1983)(31 dec).

⁵ *Volkscrant* (1984)(11 jan); *Socialisme & Democratie* (1984)(1).

beschermersrol wekken, want Fransen op verantwoordelijke posten geven nog veel meer onomwonden dan hun evenknieën in Washington te kennen dat voor nucleaire bescherming van bondgenoten op hen niet valt te rekenen. Als een Amerikaanse burger zo iets zegt, is het blijkbaar geloofwaardig; doch wanneer een Franse minister met dezelfde ontkenning komt, wordt dat geacht in de praktijk allemaal opeens een stuk mee te vallen.

Het verste gaat Denekamp wat dit betreft waar hij boud stelt: Frankrijk ziet zelf in dat de

*paraplu als gevolg van de geografische ligging zich wel moet uitstrekken over ook Westduits grondgebied.*⁶

Of bedoelt hij met Westduits grondgebied slechts een smalle strook langs de Franse grens? Dan is wat dit betreft prof. Wesseling duidelijker waar hij het heeft over de door het Franse kernwapen beschermde zone „inclusief Duitsland”.⁷ Beiden verwijzen daarvoor naar een term die enige tijd opgeld deed onder het presidentschap van Giscard d'Estaing, namelijk die van een „sanctuaire élargi”. Ten eerste is dat begrip, daterend uit 1976, wel wat antiek om zich nu op te baseren maar bovendien toonde destijds de bijbehorende toelichting, met name bij monde van de toenmalige stafchef Méry, overduidelijk aan dat slechts een smalle strook Westduits gebied was bedoeld en dat er dus ook toen al niets nieuws aan de hand was ten opzichte van eerdere uitlatingen van vroegere politieke en militaire autoriteiten.⁸

Dit beroep (en dan nog ten onrechte) op uitspraken van 1976 is des te merkwaardiger omdat er door topfiguren van de huidige Franse regering voldoende geluiden van wel heel weinig toeschietelijke aard zijn geslaakt. Minister Cheysson liet voor de WEU-Assemblée al weinig hoop aan de Degenkamps toen hij zei:

L'arme nucléaire française n'est pas destinée à pro-

⁶ *Volkskrant* (1983)(8 dec).

⁷ Franse visies op vrede en veiligheid, in: *Te beginnen bij Nederland, opstellen over oorlog en vrede*. Van Oorschot, Amsterdam (1983)309.

⁸ Zie: S. Rozemond — *Int. Spectator* (1976)(8).

*téger l'ensemble des pays de l'Alliance du continent européen.*⁹

Wij mogen niet aannemen dat volgens Cheysson althans de landen van de WEU onder de Franse paraplu vallen, ook al zou men dit letterlijk kunnen opmaken uit de tekst van het WEU-verdrag dat spreekt van hulp met alle beschikbare middelen en Cheysson in zijn rede voor de Assemblée beweert de bepalingen van *de verdragen* ter zake van de verdediging van West-Europa ten volle te zullen nakomen. Immers, zijn collega van defensie Hernu was heel wat specifiekker toen deze tegenover Der Spiegel ongeveer terzelfder tijd waarschuwde dat het atoomwapen naar zijn aard slechts kan dienen tot bescherming van het eigen nationale territorium.¹⁰

Wenn wir jetzt sagen würden, die Franzosen seien bereit, mit ihrer nuklearen Abschreckung den Schutz Deutschlands zu sichern, würden wir lügen. Schon aus technischen Gründen ist unsere nukleare Abschreckung nicht dafür geschaffen, Europa oder auch nur Frankreich und die Bundesrepublik abzudecken.

Wie uit de woorden „jetzt” en „schon aus technischen Gründen” zou willen afleiden dat er misschien toch een kansje komt tegen de tijd dat het tactisch-nucleaire landmachtwapen Pluton zal zijn vervangen door de verder dragende Hadès, wordt meteen door Hernu uit de droom geholpen:

Hadès is ein Waffensystem, das keine Änderung der Strategie zur Folge hat.

Nu kan een reactie zijn: politici ontkennen wel vaker wat. Maar ten eerste valt op dat deze reactie niet van dezelfde zijde klinkt na Amerikaanse ontkenningen, ten tweede wijzen ook onafhankelijke Franse analisten als Lellouche op een „isolationistisch” denken van hun regeerders¹¹, en ten derde zouden die regeerders, zo zij al een nieuwe koers zouden willen inslaan, bij hun eigen kiezers niet ver komen. Dat laatste is niet alleen van belang voor de vraag hoe de vlag nu te Parijs erbij hangt,

⁹ *AUEO* 29 (CR2)194-210.

¹⁰ *Spiegel* (1983)(26).

¹¹ P. Lellouche — *Foreign Affairs* (1983/84)(winter).

maar ook hoe men zich daar onder gewijzigde omstandigheden zou kunnen gaan opstellen.

Toegegeven, de as van communisten en gaullisten, waaraan in het verleden het blokkeren van stappen ten koste van de nationale veiligheidsopvatting kon worden overgelaten, is niet meer wat zij is geweest. De communisten zijn electoraal verzwakt en lijken voor het overige politiek ingepakt. En de Gaullist Chirac verklaarde in 1983 dat Duitsland op afzienbare termijn zal moeten gaan delen in de nucleaire verantwoordelijkheid, waartegenover het dan de zekerheid zou moeten krijgen dat zijn grenzen „met een maximum aan middelen” zullen worden verdedigd.¹² Op zich is — ook *Le Monde* heeft zich gehaast erop te wijzen — een Europese defensiepolitiek met Frankrijk en Duitsland als kern binnen het gaullisme geen novum. Ook de generaal zelf ging in het begin van de jaren '60 ver in die richting, zover zelfs dat hij — in antwoord op de vraag of de Bondsrepubliek wat hem betreft ook een eigen kernmacht zou mogen scheppen — ooit antwoordde dat elk land het recht heeft op dat gebied te doen wat het niet laten kan¹³, overigens meer een blijk van zijn nationale dan van zijn Europese oriëntatie.

Maar terug naar Chirac. Wat bracht hem ertoe zich in deze zin uit te laten? Eerst dient opgemerkt dat hij zijn gedachten plaatste in het kader van wat hij noemde een Europees-Amerikaanse afschrikking en dat hij toevoegde dat Duitsland geen nucleaire status zou mogen krijgen¹⁴, hetgeen bij elkaar genomen de lading van zijn woorden relativeert. Maar voor zover die inderdaad afweek van wat had mogen worden verwacht, was dat zonder twijfel ingegeven door een behoefte in Duitsland tegenwicht te bieden tegen neutralistische tendensen. Zo verklaarde hij volgens *Le Monde*: „de indruk bij het publiek dat het lot van Europa uiteindelijk slechts een speelbal is van de rivaliteit van de twee supergroten biedt een gunstige voedingsbodem voor pacifistische propaganda”.¹⁵ Men kan zich afvragen of er een verband bestaat met denk-

beelden die onder meer Michel Tatu ventileerde over een duplicaatsleutel in Duitse handen op Franse en Britse kernwapens „tegen de tijd dat de Europeanen van die arsenalen zullen weten te profiteren”.¹⁶ Indien men de Noordatlantische verklaring van Ottawa van 1974 mag geloven, wist Europa trouwens toen al van die arsenalen te profiteren, waar het heette dat zij feitelijk reeds tot de afschrikking bijdroegen: een holle frase, die bovendien het Westen nadien nodeloos in verlegenheid heeft gebracht toen het erom ging de Franse en Britse raketten buiten het INF-overleg te Genève te houden. Op dit soort teksten is van toepassing wat staatssecretaris Van Eekelen voorjaar 1983 de NRC voorhield, namelijk dat alles moet worden nagelaten op nucleair gebied wat de Amerikanen de indruk zou kunnen geven dat Europa denkt het zelf wel te kunnen.¹⁷ Hier ligt ook het antwoord op wat Tatu met het oog op de toekomst stelde, namelijk dat Duitsland zodoende geen afstand zou behoeven te doen van enigerlei Amerikaanse garantie, maar simpelweg een gedeeltelijke optie zou kunnen toevoegen.¹⁸ In het verleden heb ik die drogreden wel eens vergeleken met de wellicht overmoedige calculatie van degenen die, vrezende dat zijn huwelijk niet altijd goed zal kunnen blijven, intussen een optie denkt toe te voegen door ook alvast een vriendin in huis te nemen.

Amerikaanse of Franse paraplu, het zou voor de bondgenoten allemaal niet veel uitmaken indien Hernu gelijk had met zijn stelregel dat kernwapens naar hun aard alleen maar nationaal territorium kunnen beschermen. Ook Klaas de Vries heeft in 1979 die doctrine onderschreven¹⁹, hetgeen hem overigens een jaar later niet ervan weerhield Healey instemmend te citeren waar die zei dat er geen Amerikaanse raketten met middellange dracht op het Westeuropese continent nodig waren omdat aldaar Frankrijk al in die behoefte voorzag.²⁰ Voor zover de doctrine toch een kern van waarheid bezit, geldt zij dan bovenal voor de

¹⁶ *Le Monde* (1983)(4 dec).

¹⁷ *NRC Handelsbl.* (1983)(12 apr).

¹⁸ Zie ¹⁶.

¹⁹ Noordatl. Assemblee W 136(79)(9)28.

²⁰ Noordatl. Assemblee X 200-MC(80)(8)19.

¹² *Le Monde* (1983)(28 okt).

¹³ Persconferentie januari 1963.

¹⁴ *Le Monde* (1983)(2 dec).

¹⁵ *Le Monde* (1983)(20 okt).

namelijk voor Frankrijk vanwege zijn relatieve zwakte. Die laatste verbinding wordt gelegd door De Montbrial met zijn formule, dat naarmate een kernmacht zwakker is zij zich minder „*élargissement du territoire*” kan veroorloven.²¹

Maar — als gezegd — er is nog een factor die wij niet uit het oog mogen verliezen, namelijk de spankracht van de Franse publieke opinie, zelfs indien de leiders in Parijs alsnog zulke Europese verantwoordelijkheden zouden willen aanvaarden. Wij mogen ons niet verkijken op berichten als zou Frankrijk onvatbaar zijn voor atoompacifisme en daardoor bewijzen uit heel apart hout te zijn gesneden. Pierre Lellouche citeerde op conferenties opinieonderzoek waaruit blijkt dat, zo de Russen de Elzas binnentrekken, slechts 10 à 12% van de Fransen het tactische kernwapen ingezet zou willen zien. En Alfred Grosser kwam in Berlijn met cijfers die aantonen dat, in geval het Rode Leger Frankrijk binnenmarcheert, de helft van de Fransen noch nucleair noch conventioneel verweer wenst te voeren en dan slechts genegen is te onderhandelen.²² Voorts zouden er volgens dat onderzoek meer voorstanders van neutraliteit in Frankrijk zijn te vinden dan in de Bondsrepubliek. Volgens Brugsma kan het Franse kernwapen dan ook alleen dienst doen als middel tot „wraak uit het graf” voor het geval dat Frankrijk zou zijn „verloren gegangen”.²³ Deze laatste aan Heine ontleende woorden liggen wel ver af van de eventualiteit waar het in de eerste plaats om draait, namelijk dat Hamburg of Göttingen wordt bedreigd.

Het is nog maar de vraag of de regering te Parijs de helft van haar publieke opinie kan trotseren door veel accent te leggen op een voorwaartse rol voor de „*force éclair*”, de conventionele strijdmacht die nu wordt geschapen. In elk geval staat die strijdmacht niet langer in verbinding met het tactische kernwapen. Integendeel, zij is „*affranchie de nos moyens nucléaires*”²⁴, hetgeen door Kwast wordt vertaald met „ontkoppeld”.²⁵ Wel

²¹ *Le Monde* (1983)(1 okt).

²² *Frankf. Allg. Ztg* (1983)(22 dec).

²³ *Haagse Post* (1983)(24 okt).

²⁴ *Le Monde* (1983)(2 dec).

²⁵ *Int. Spectator* (1984)(1).

stelt de Franse defensie-minister dat een eventuele agressor toch moet aarzelen strijdkrachten van een onafhankelijke continentale kernmogendheid aan te pakken²⁶, daarmee suggererende dat de Russen meer reden tot vrees hebben voor de Franse dan voor de buitencontinentale Amerikaanse nucleaire tegenspeler. Dat lijkt — aangezien de Hadès, in tegenstelling tot een in Duitsland op te stellen Pluton, niet zijn werkingssfeer in het terrein markeert — in de toekomst nog minder waar dan het nu kan zijn. Maar hoe dan ook, het is beter af te gaan op een uitspraak van staatssecretaris Van Eekelen, die verklaarde:

*Het Amerikaanse kernwapen is het enige dat de Russen echt ontzag inboezemt.*²⁷

Niettemin is er misschien toch een langlopende ontwikkeling, waarin de geloofwaardigheid van het Amerikaanse kernwapen gestaag afneemt en de Franse geloofwaardigheid langzaam groeit. Tatu heeft al jaren geleden opgemerkt dat die lijnen elkaar eens zullen moeten snijden.²⁸ De gedachte dat de Franse lijn zal blijven stijgen, is evenwel verre van dwingend. Het zou ook kunnen zijn dat zij, met enige achterstand op de Verenigde Staten, aan dezelfde erosie onderhevig zal blijken. Immers, de Amerikaanse geloofwaardigheid staat aan twijfel bloot, niet omdat de geografie verandert, en niet omdat de kwantitatieve voorsprong van de VS is verdwenen want die zal steeds meer haar vervolg krijgen in een kwalitatieve voorsprong op het gebied van het elektronische kunnen. De Amerikaanse geloofwaardigheid loopt terug doordat Washington juist met behulp van allerhande ontwikkelingen die de wapentechnologie aanreikt zichzelf steeds meer opties wenst te verschaffen die hetzij de indruk vestigen dat het de handen geheel wil vrijhouden, hetzij een beeld oproepen van een verdediging ten koste van de overlevingskansen in het operatietoneel. Daartoe stelt inderdaad de geografische factor wellicht de Amerikanen in de gelegenheid, al zijn het uiteindelijk toch de Russen die bepalen in hoeverre zij

²⁶ Zie ²⁴.

²⁷ Zie ¹⁷.

²⁸ *Foreign Affairs* (1975)(7).

deze soort distantie binnen het Atlantische bondgenootschap ook met selectieve nucleaire reacties zullen willen honoreren.

Maar net als Raymond Aron al in het begin van de jaren '60 de Fransen waarschuwde zich niet te laten voorstaan op hun afwijzing van de „flexible response”, omdat bij voortschrijdende bewapening de alles-of-nietsconceptie ook voor Frankrijk onhoudbaar zou blijken²⁹, zo ook moet men thans rekening ermee houden dat Frankrijk, net als eerder de Verenigde Staten, zal proberen geografie en wapentechniek zodanig te gebruiken dat men zo min mogelijk risico's van de bondgenoten behoeft te delen.

Het gaat er niet om de Fransen van weinig bereidheid tot solidariteit te verdenken, al geven de problemen rond het olie-embargo van 1973 en rond de vervuiling van de Rijn daartoe misschien alle aanleiding. Waarop het wèl aankomt, zijn de volgende punten.

Ofschoon volgens generaal Gallois de Amerikanen tot een zo spontane opwelling van hulpvaardigheid in staat zijn dat daaraan strategische betekenis ten opzichte van de Sovjet-Unie moet worden toegekend³⁰, is dat niet iets waarop in het algemeen bij staten mag worden gerekend. Indien Frankrijk en Groot-Brittannië de taak zouden krijgen hun Westeuropese bondgenoten te beschermen, is het goed denkbaar dat zij, net als in de jaren '30 ten tijde van de bezetting van het Rijnland door Hitler, de neiging zouden vertonen afwachtend naar elkaar te kijken in plaats van zelf zo nodig op te treden. Het gaat niet aan, het toen gebeurde te wijten aan uitzonderlijke karakterloosheid van toenmalige politici, want destijds wenste zelfs Churchill in de Evening Standard Frankrijk geluk met zijn beslissing, naar aanleiding van die bezetting van het Rijnland te volstaan met een klacht bij de Volkenbond.³¹ Wanneer vandaag de dag een kolonel van het IISS, Jonathan Alford, tegenover NRC Handelsblad verklaart dat wij misschien meer in de richting moeten van een territoriale verdediging waarin ieder

zijn eigen woonomgeving beschermt³², dan kan men zich niet aan de indruk onttrekken dat hier in de eerste plaats de Brit spreekt die weet dat het in Londen altijd nog wat veiliger is in een conventionele-oorlogsfase, en misschien ook daarna, dan in Hamburg, Göttingen of Rotterdam.

Nu zou men nog kunnen redeneren dat er althans één argument voor pleit Europese beschermers te verkiezen boven Amerikaanse, namelijk dat men door die regionale mogendheden beter zal worden geconsulteerd. Doch ook dat is zeer onzeker.

In elk geval zit dat verschil dan niet in de aard van die Europese landen. Van den Beugel zei vorig jaar in een interview:

*Ik ben geen historicus, maar ik durf te zeggen dat toen Groot-Brittannië de zaak runde er verdomd weinig werd geconsulteerd. Nietwaar? En het kon ze helemaal niet schelen of ze populair waren, ze deden maar. Ik vind dat de Amerikanen verbazend veel komen uitleggen.*³³

Een veronderstelling als zou door het overleg in het kader van de Europese Politieke Samenwerking in die consultatiegewoonten van ons werelddeel verbetering zijn gekomen, wordt al meteen weersproken door de onthulling van minister Van den Broek dat in die EPS nimmer over politieke aspecten van wapenexport wordt gesproken omdat dat onderwerp te delicaat zou zijn.³⁴ Als men zo begint dan zijn er nog wel wat meer zaken te delicaat: de Franse rol in Tsjad of in Libanon, of de geografische factor in de verdediging van West-Europa.

Of Frankrijk en Engeland eigengereider zouden zijn dan Amerika valt niet onder alle omstandigheden te voorspellen, wel zijn zij zwakker; en het zou alleen al om die reden vernederender zijn zich onder hun vleugels te scharen. Volgens de Haagse Post zit ons land uit prestigeoverwegingen, liever dan onder het juk van *voormalige* grote mogendheden, samen met hen onder de hoede van een *huidige* grote mogendheid.³⁵

²⁹ *Le grand débat*. Calmann-Levy (1963)142 e.v.

³⁰ *Le nouvel observateur* (1976)(19-27 juli).

³¹ *Evening Standard* (1936)(13 mrt).

³² *NRC Handelsbl.* (1982)(3 apr).

³³ *NRC Handelsbl.* (1983)(5 mei).

³⁴ Openbare Commissievergadering Tweede Kamer (1983) (12 dec), OCV 39.

³⁵ *Haagse Post* (1984)(7 jan).

Belangrijker is evenwel hoe dat laatste ligt bij de Duitsers. Over de Westeuropese Unie, door de Fransen graag in dit verband genoemd, behoeven wij al niet eens te praten. Daaraan ligt een in oorsprong naar de letter anti-Duits verdrag ten grondslag, dat vervolgens in 1954 weer van stal werd gehaald om voor de Bondsrepubliek discriminerende bepalingen eraan op te hangen. Op dit voor de Duitsers moeilijk aanvaardbare aspect is beurtelings door de politici J. J. P. de Boer, Dankert en Van den Broek geweest.³⁶ Maar ook los daarvan is het voor de Duitsers politiek niet te verteren zich afhankelijk te moeten maken van een economisch en demografisch minder machtige partner in het achterland. Dus voor zover zij al genegen zouden zijn de waarschuwing van Couve de Murville in de wind te slaan dat Fransen niet moediger of altruïstischer zijn dan Amerikanen³⁷, geldt toch wat Alfred Grosser heeft opgemerkt, namelijk:

*Ik zie geen Duitse regering die een systeem zou kunnen accepteren, waarin Frankrijk en Groot-Brittannië beschikkingsmacht over atoomwapens hebben, terwijl de Bondsrepubliek het voetvolk zou zveren.*³⁸

Daar komt dan evenwel nog iets bij, namelijk dat — zoals Brugsma zelf het uitdrukt — de Duitsers in toenemende mate beginnen te denken aan hereniging, die de Fransen in onverminderde mate afwijzen.³⁹ Wat dat betreft is het een grote vraag hoe Brugsma zichzelf vol trots een erfgenaam van zowel De Gaulle als Willy Brandt kan noemen. Ik zou niet weten hoe die twee erflaters samen het Duitse vraagstuk zouden oplossen. Het moge waar zijn dat De Gaulle over Duitsland ongeveer alles heeft gezegd wat men maar kan verzinnen, maar een analyse van zijn bedoelingen gaat toch niet in de richting van een zelfbewust groot Duitsland, tenzij dat zodanig met het Franse en Russische kernwapen kan worden gediscrimineerd dat

³⁶ De Boer — *Handel. Tweede Kamer* (1982)(9 feb)1876; Dankert — *Foreign Policy* (1983/84)(winter); Van den Broek — *Haagse Post* (1984)(7 jan)25.

³⁷ *Spiegel* (1983)(48)159.

³⁸ *Spiegel* (1983)(48)156.

³⁹ *Haagse Post* (1983)(24 okt).

het alleen al om die reden tot bescheidenheid zou kunnen worden gebracht.⁴⁰

Brugsma wil uiteindelijk de Atlantische defensie vervangen door een zuiver Europese.

*Maar daarvoor zouden de Sovjets dan een prijs moeten betalen: de terugtrekking van hun troepen en wapens uit de Oosteuropese landen.*⁴¹

Het is zeer de vraag of Moskou zozeer verlegen zit om een Europese defensie dat het bereid zou kunnen worden gevonden deze te laten koppelen aan iets dat tendeert in de richting van Duitse hereniging. Doch dat is nog geen reden om, zoals te vaak geschiedt, zelf de vraag te ontlopen of wij dat zouden willen. Immers, indien men zeker meent te weten dat de Sovjet-Unie daarvoor niet voelt, zou dat een reden te meer kunnen zijn om het juist wél voor te stellen, zelfs als men in eigen boezem grote bezwaren ertegen onderkent.

Voor Brugsma is dat geen vraag. Zodra de Amerikanen aankondigen in zodanig tempo uit Europa te zullen wegtrekken dat wij nog net de tijd krijgen een Europees veiligheidssysteem op te bouwen, zullen wij volgens Brugsma vanzelf daartoe overgaan.

*Dan komt er een Europees politiek orgaan, want dat heb je automatisch nodig als er een Europees opperbevel komt. En dat politieke orgaan kan met de supermachten onderhandelen.*⁴²

Dat kan inderdaad, maar iets anders ligt meer voor de hand. Namelijk dat de Bondsrepubliek het dan maar op eigen gelegenheid probeert. Haar sterke troef is misschien wel haar economische onmisbaarheid en voor het overige praat het gemakkelijker wanneer zij niet haar standpunt binnen de Westeuropese delegatie behoeft af te stemmen met Frankrijk, waarvan zij weet dat het op het punt van de toekomst van Duitsland eerder met Moskou op gelijke golflengte denkt dan met Bonn.

Wanneer men in het licht van het voorgaande de

⁴⁰ Zie: S. Rozemond — *Int. Spectator* (1974)(8 feb).

⁴¹ Zie ³⁹.

⁴² *Parool* (1983)(31 dec).

alternatieven voor West-Europa op een rij poogt te zetten, komt het volgende naar voren.

Wim Meijer heeft als fractievoorzitter van de PvdA nog wel eens aangehaakt bij de voorkeur van Günter Gaus, veiligheidsadviseur van het SPD-bestuur, voor een terugkeer naar de Amerikaanse massale vergeldingsleer van weleer.⁴³ Het is al zeer twijfelachtig of die strategie voor het Europese toneel ooit onverkort heeft gegolden (de term „flexibility in response” dateert in elk geval nog van Dulles⁴⁴), maar het ziet er in elk geval niet naar uit dat Washington die kant uit wil.

Dan is er het denkbeeld van een Europese kernmacht in institutionele zin, dat wil zeggen een kernarsenaal in gezamenlijk Westeuropees bezit. Hoewel deze mogelijkheid de naam heeft altijd door een kamerbrede meerderheid in Nederland te zijn afgewezen hebben, ieder op zijn beurt, Vredeling en De Koster in 1976 verklaard dat naar hun mening een Europese eenwording niet zou mogen afspringen op het feit dat dan twee nationale kernmachten in de gemeenschappelijke boedel zouden vallen.⁴⁵ Van zijn kant stelde toen minister Van der Stoep dat een Europese kernmacht altijd nog beter zou zijn dan een Duitse kernmacht, wat Van Mierlo deed uitroepen dat Bonn dus slechts met een Duitse kernmacht behoefde te dreigen om Van der Stoep van tegen- tot voorstander te maken van zo'n Europese nucleaire constructie.⁴⁶

Nuchterder is het evenwel vooralsnog het begrip Europese kernmacht in meer materiële zin te benaderen, dat wil zeggen eronder te verstaan elke situatie waarin de Bondsrepubliek zich vooral door Westeuropese kernwapens in haar veiligheid voelt geruggesteund. Over die mogelijkheid is in het voorgaande al veel gespeculeerd. De kans dat een land als Frankrijk zich zal weten op de vijzelen tot een zodanige vorm van saamhorigheid dat de Duitsers alsnog over het vernederende van zo'n aanbod zullen weten heen te stappen, mag wel als politiek uitgesloten worden beschouwd. En wel om alle reeds genoemde redenen, waarbij histo-

⁴³ *Volkskrant* (1983)(19 dec).

⁴⁴ *Interplay* (1968)(5).

⁴⁵ Vredeling — rede te Leuven, 29 januari 1976: De Koster — Openbare Commissievergadering (1976)(22 mrt).

⁴⁶ Openbare Commissievergadering (1976)(22 mrt).

rie, geografie, wapentechniek, opinieonderzoek en uitlatingen van Franse regeerders in een andere richting bleken te wijzen.

Bovendien is er nog de gedachte van zogenaamde afschrikking op basis van de uitvoerbaarheid aan Westelijke kant van een langdurige conventionele of nucleaire krachtmeting in Europa. Vroeg of laat zullen ook diegenen aan onze kant van de oceaan die nu nog ervoor zijn geporteerd omdat het de nucleaire afschrikking van haar rauwste element lijkt te ontdoen, inzien dat dit politiek de bijl legt aan de lotsverbondenheid waarop de Atlantische samenwerking berust. Niets zou immers zozeer de geografische verschillen accentueren en tegelijk de Westeuropeanen confronteren met het vooruitzicht van hun selectieve ondergang, ook al zouden zij de wrange troost smaken daarin Oost-Europa mee te slepen.

Wat overblijft is datgene wat Siccama en ik zelf hebben aangeduid als een evenwicht in kwetsbaarheid.⁴⁷ Zo'n evenwicht zou tot op zekere hoogte aanwijsbaar moeten zijn tussen de Verenigde Staten en West-Europa, maar evenzeer tussen aan de ene kant West-Europa en aan de andere kant Rusland. Het kan niet zo zijn dat wij werken met strategische scenario's waarin de Sovjet-Unie zich conventioneel, chemisch of anderszins in West-Europa massavernietiging veroorlooft en het Westelijke opperbevel nog steeds bezig is met het selectief uitschakelen van militaire objecten. Zolang een dergelijke onevenwichtigheid in de draai-boeken niet ten enenmale en ondubbelzinnig wordt uitgesloten, zal de splijtzwam in de NAVO haar werk blijven doen. Nederland kreeg in het begin van 1979 een unieke kans de strategie in bedoelde zin aan de orde te stellen, toen in een bepaalde fase ons land een onmisbare schakel leek om een wankelmoedige SPD over de streep te trekken voor welke bereidheid tot plaatsing van nieuwe raketten dan ook. Op dat moment konden wij de criteria voor onze eigen bereidheid als het ware dicteren. Die kans is toen grandioos gemist en keert misschien niet meer terug.

Indien het inderdaad niet langer mogelijk zou zijn

⁴⁷ *Evenwicht van de kwetsbaarheid*. NIVV-cahier (1982).

de Verenigde Staten te bewegen tot het aanhouden van een conventionele of nucleaire strategie voor ons werelddeel waarin massavernietiging in West-Europa wordt vergolden tegen vitale doelen in de Sovjet-Unie, dan is het einde van de Atlantische band in zicht.

Maar, zoals ik heb geprobeerd uiteen te zetten,

dan is er geen Europees alternatief beschikbaar waarin niet dergelijke belangentegenstellingen zich — zij het om gedeeltelijk andere redenen en op andere wijze — opnieuw en veel acuter zouden doen gevoelen. En dan volgt wellicht een „agonizing reappraisal” die verder gaat dan wat voorstanders van Europese opties ons heden ten dage believeen voor te houden.

Discussie*

De heer Van Rooijen meent dat de vele door de inleider gegeven citaten, alhoewel correct, eigenlijk slechts duizend bloempjes uit de wei zijn en het daarom te willen zoeken in een meer fundamentele richting. Hij vergelijkt de situatie van de landen met die van de man in een rijtjeshuis, die zorgt voor de eigen brandverzekering maar niet onverschillig kan blijven voor die van de burens omdat hij zich niet kan onttrekken aan het gevaar dat van de andere kant van de rij op hem kan afkomen. Voor alle Europese landen geldt die vergelijking, ook voor de Sovjet-Unie, maar de Verenigde Staten wonen aan de andere kant van de stad in een grote villa en daarom staat voor hen de door de inleider geciteerde geografische lotsverbondenheid in een geheel andere context.

Prof. Rozemond. Ik heb mij niet uitsluitend op citaten beroepen, maar ook aangegeven waarom zelfs als een Franse regering anders zou willen denken, zij dat gezien de stand van de publieke opinie niet zou kunnen. Het is wel juist, zoals u met de vergelijking aanduidt, dat het Frankrijk niet onverschillig kan laten wat er in de Bondsrepubliek gebeurt. Dat heeft Mitterrand bij zijn

* Aangezien de deelnemers aan de discussie wel hun naam, maar niet hun rang hebben vermeld, is ditmaal volstaan met de civiele aanduiding „de heer”.

bezoek aan Bonn ook duidelijk te kennen gegeven. Er zijn echter in de wereldgeschiedenis vele gevallen bekend van landen die solidair behoorden te zijn maar het niet waren.

En in de tweede plaats zou het wel eens kunnen zijn — dat is meer een vraag die ik heb opgeworpen — dat de Fransen, aangenomen dat zij nucleair iets ten behoeve van hun burens zouden willen doen, zoeken naar een formule waarmee als het ware een cesuur wordt geknipt tussen datgene wat zou gebeuren terzake van een aantasting van het Franse nationale territorium en datgene wat daarbuiten zou spelen. De vraag die ik mij stel maar niet kan beantwoorden, is: wat bedoelen *Le Monde* en anderen met die eventuele Duitse duplicaatsleutel op Franse kernwapens, wat voor kernwapens zouden dat dan zijn, gesteld dat het niet de *Hadès* is, en speelt men daar misschien met de gedachte aan een soort afzonderlijke pool van afgescheiden kernwapens die dan wellicht zouden worden gebruikt ten behoeve van de burens? Al met al kom ik dan nog niet tot die lotsverbondenheid waartoe u de staten zoudt willen opvoeden en waaromtrent ik grote twijfels heb of die wel zal kunnen worden bereikt.

De heer Van Rooijen meent dat het met die zaken ook een kwestie is van generaties. Hij stelt dat er een

groot verschil is tussen wat de inleider hedenavond heeft gezegd en dat wat valt te lezen in zijn artikelen van enkele jaren geleden; hij concludeert daaruit dat de inleider met heel andere ogen is gaan zien dan destijds, en merkt op dat dit voor ons allen geldt. Hij zegt dat er eens, goddank, in Europa staatslieden waren die dertig jaar vooruit konden zien en die, zoals Churchill het formuleerde, aan de toekomst van hun kinderen dachten. Hij is van mening dat wij nu in een fase zijn waarin het resultaat nog niet kan worden overzien en waarin wij evenmin de oplossing kunnen zien. Hij herinnert aan Kissingers uitspraak in de Panomarië-uitzending van 22 januari jl.: „Er moet iets gebeuren, maar ik weet niet hoe . . .”, en zegt ook zelf niet te kunnen aangeven hoe Frankrijk en Duitsland dat gaan regelen en hoe Nederland daartussen moet gaan staan. Hij meent evenwel dat voor Frankrijk de wet geldt dat het, tegen wil en dank, met ons is verbonden en zich nooit zal kunnen onttrekken aan het ergste lot dat ons zou kunnen wachten. Dat zelfde geldt zijns inziens evenzeer voor de Sovjet-Unie, terwijl voor de Verenigde Staten daarentegen deze geografisch veroorzaakte situatie heel anders ligt.

Prof. Rozemond. Het stemt mij gelukkig dat zich in mijn artikelen kennelijk een zekere verandering vol-

trekt: dan ben ik nog minder verstand dan ik wel eens heb gevreesd. Maar ik weet niet of mijn visie op de Franse bereidheid tot solidariteit nu wel zo wezenlijk is veranderd. Daaraan heb ik vanavond nog toegevoegd de vraag, of de Bondsrepubliek zich onder die Franse hoede zou willen scharen en of zij niet liever iets zou willen beproeven in de richting van een hereniging, hetgeen eerder de conflictstof met Frankrijk zou ophopen in plaats van wegnemen. Frankrijk kan zich blijkbaar volgens u aan die solidariteit niet onttrekken en de VS wél, maar er zijn ook Fransen van naam — onder wie bijvoorbeeld generaal Gallois — die hebben gezegd dat er geen volk ter wereld is, behalve misschien het Amerikaanse, dat in staat is tot een spontane golf van opofferingsgezindheid. Ik citeer nu maar eens een Fransman, dan klinkt het allemaal niet zo eenzijdig, maar dat stel ik toch tegenover uw standpunt.

De heer Melker vraagt hoe, bij de geschetste verstandhouding tussen Frankrijk en de BRD, de inleider de mogelijke rol ziet van Engeland in het eventuele bevorderen van de Europese eenheid.

Prof. Rozemond. Stel dat Engeland niet langer van oordeel zou zijn dat de Verenigde Staten de Russische dreiging in Europa in voldoende mate compenseren, en dat Engeland dan wellicht in eerste instantie in de richting van Frankrijk zou kijken voor het kernwapen, en naar Duitsland voor de conventionele inspanning. Dan kom ik weer met de geografische factor aan, en veronderstel toch — de Noordzee is breder dan de Rijn — dat de Britten zullen proberen hun eigen taken in Midden-Europa wat afstandelijker te bekijken dan sommigen misschien zouden hopen. Ik vermoed dat de Britten dan niet in de eerste plaats erop uit zijn hun lot onverbreekelijk te verbinden aan het Franse dat dan weer aan het Duitse zal zijn

gekoppeld, maar dat zij eerst eens willen zien wat er „in de voorste lijn” spontaan aan initiatieven ontstaat; dat is eigenlijk steeds de Britse houding geweest, zowel voor de Tweede Wereldoorlog als daarna. Mocht blijken dat Frankrijk in het geheel niets doet, misschien dat Groot-Brittannië dan alsnog wel zou worden gedwongen. Maar daarvan ben ik onvoldoende overtuigd. Wel ben ik van mening dat er echt niet zo'n groot verschil is tussen de manier waarop Frankrijk de zaken bekijkt en hoe Groot-Brittannië dat doet.

De heer Vijselaar heeft uit de vele citaten opgemaakt dat de inleider vindt dat de Fransen bezig zijn met een volkomen nationalistische politiek waar het de Force de Frappe betreft. Hij verwijst naar dat gedeelte uit de inleiding waarin eerst de Franse minister van buitenlandse zaken en daarna die van defensie werden opgevoerd waarna werd geconcludeerd tot een tegenstelling in die zin dat de Fransen uitsluitend het eigen nationale belang op het oog zouden hebben. Spr. voert nu daartegen aan dat de Fransen hun Force de Frappe hebben opgebouwd ten dienste van dat nationale belang en daarom dat middel ook niet willen inzetten ten behoeve van de belangen van anderen. Hij meent dat het ene het andere niet uitsluit en stelt dat de Fransen wel degelijk van oordeel zijn dat hun nationale belang in het verlengde ligt van het Duitse, zodat het heel goed denkbaar is dat zij voor dat laatste hun kernwapens zullen willen inzetten omdat het Franse hoofdbelang daaraan is gerelateerd. Hij heeft die opvatting gemist in de inleiding en zegt — hoewel hij het niet met citaten kan staven — dat het Franse denken in de laatste tien jaar sterk is gegaan in de richting van zo'n inzetten behoeve van de Duitsers, juist vanwege het daaraan gekoppeld zijn van het eigen nationale belang; hij meent dat het in de openbaar-

heid brengen van dat beleid hooguit wordt gehinderd door de sterke Gaullistische trekken in de Franse partijpolitiek.

Prof. Rozemond. Laat ik beginnen met die uitlatingen van Cheysson en Hernu. In mijn inleiding ben ik stapsgewijs gegaan en heb een aantal citaten genomen waarvan ik zei dat daarin een zekere dubbelzinnigheid valt te ontwaren, maar die dubbelzinnigheden werden steeds minder naar gelang ik in mijn betoog vorderde. Wat ik van Cheysson heb aangehaald, was zijn tweede termijn in de WEU-assembly; ik neem aan dat hij min of meer voor de vuist weg sprak en zich dus niet zo scherp uitliet als daarna bij andere gelegenheden wel eens is gebeurd. In het licht van andere citaten en het Franse belang en de Franse publieke opinie heb ik gesteld dat Cheysson niet kan hebben bedoeld dat de grenzen van het verdragsgebied met alle middelen, inclusief de Franse kernwapens, zouden worden beschermd. Ik heb geen enkel citaat gevonden waaruit zich laat afleiden dat een dergelijke gedachte in de Franse bedoelingen zou liggen. Nu zegt u, dat er in de laatste tien jaar op dat gebied nogal iets is geopperd. Ja, er is geopperd — en dat is al iets langer dan tien jaar het geval — dat wellicht aantasting van een strook Duits grondgebied langs de Franse grens zou kunnen leiden tot het gebruik van kernwapens. Debré noemde dat de „approche immédiate du territoire”, of iets dergelijks, en Méry sprak van „le sanctuaire élargi”, en dat is eigenlijk het meest specifieke dat daarover uit Frankrijk heeft opgeklonken; iets specifiekers is mij niet bekend uit de tijd na 1976. In de artikelen van Degenkamp in De Volkskrant van december en januari wordt nog steeds teruggerepen op die term „sanctuaire élargi” uit 1976, dus blijkbaar heeft hij sindsdien toch niet veel tastbaars aangetroffen. En als men de redevoeringen van Méry leest

waarin die termen werden gebruikt, kan daaruit totaal niet worden afgeleid dat daarin nu heel Duitsland zou worden begrepen. Integendeel, hij zei met zoveel woorden dat de depots en vliegvelden van Frankrijk nu eenmaal zodanig zijn gelegen dat Frankrijk zich niet al te zeer kan doen gelden in de voorste lijn, maar dat het Franse genie zeer zeker in de tweede lijn wel tot zijn recht zou komen. Dat is echter in het geheel niet wat men zou willen horen, namelijk de bescherming van geheel de Duitse Bondsrepubliek door het Franse kernwapen. Als ik Fransman was, zou ik dat waarschijnlijk evenmin zeggen. Het is geen kwestie van kwalijk nemen, het lijkt mij een bijzonder zware opdracht voor een toch tamelijk bescheiden kernmacht zo'n defensie wél te moeten voeren. Maar daarvan is nooit sprake geweest, en ik verwacht het eerlijk gezegd ook niet.

De heer Vijselaar heeft bepaald niet willen suggereren dat het Franse denken zozeer de Duitse kant zou opgaan dat men héél Duitsland zou willen beschermen, maar meent dat het in zoverre wat minder zwart-wit is dat de Fransen wel degelijk de directe omgeving — de krante-artikelen spreken van „dichtstbijgelegen zone” en „de rechtstreekse belangen van de Franse armée in Duitsland”. enzovoort — op het oog hebben. Spr. ziet in zulke artikelen een stukje beïnvloeding van de publieke opinie, terwijl het werkelijke denken waarschijnlijk toch wel een aantal stappen verder gaat, zij het niet zó ver dat heel Duitsland binnen het Franse veiligheidsstelsel zou komen te vallen.

Prof. Rozemond. Niettemin zou men zich toch wel kunnen afvragen of, indien men beoogt de Franse geesten in die richting rijp te maken, het dan eigenlijk wel zo verstandig is de Pluton te vervangen door de Hadès. Want die Pluton zou immers het Eerste Leger begeleiden en dus

op Duits territorium markeren hoever hij zou schieten — zo'n 120 km — en dat zou dan het vastleggen betekenen van een lijn waarmee de Russen terdege zouden moeten rekenen. Als men nu de Hadès ten opzichte daarvan verder zou gaan terugtrekken — ik weet niet precies waar men de opstelling heeft gedacht, maar stel eens dat het bijvoorbeeld bij Haguenau zou zijn — dan kan hij van daar waarschijnlijk al niet eens Tsjechoslowakije halen. In elk geval is de zeggingskracht, de afschrikkende werking, ervan toch wel iets geringer omdat zijn opstellingsplaats geheel is ontkoppeld van de conventionele strijdkrachten. En ik zou mij kunnen voorstellen, hoezeer u ook hoopt dat de Franse geesten in die bepaalde richting zullen worden bewerkt, dat de Fransen denken: wij kunnen gerust zijn want als dat wapen op ons eigen territorium staat, is de kans dat het al in een vroeg stadium wordt ingezet, geringer dan nu de Pluton naar voren zou worden geschoven. Ik ben er dus niet zo zeker van dat de Franse geesten de richting zullen uitgaan die u veronderstelt. En overigens hangt dat mede af van allerlei toelichtingen die in de toekomst nog worden gegeven; de Hadès komt pas in de jaren negentig, en voor die tijd zal er nog veel drukinkt worden verbruikt: wat niet is, kan nog komen. Voorlopig zie ik Hernu nog heel slim tal van opties openhouden, met allerlei vriendelijke woorden aan het adres van de Duitsers, maar in feite toch niet duidende op een werkelijke Franse voorbereiding op een meer voorwaartse nucleaire taak. Wat mij echter als Nederlander wel een beetje steekt, is dat je van de Fransen voortdurend vertogen te horen krijgt over de pacifistische en neutralistische Nederlanders, terwijl die Nederlanders wél kernwapentaken in de voorste lijn in Midden-Duitsland op zich hebben genomen, en zelfs de grootste oppositiepartij zich bij de laatstgehouden verkiezingen heeft garant gesteld

voor een of twee van die taken. Al de Franse preken smaken mij dan ook niet zo goed, zeker niet zolang men zelf dat soort taken in voorste lijn allerminst ambieert, althans daarvan niet doet blijken.

De heer Van Ommen refereert aan het rapport van de commissie Kissinger over de situatie in Midden-Amerika, waarin de stelling wordt geponeerd dat de Verenigde Staten zich konden inlaten met de veiligheid in andere delen van de wereld doordat zij op het eigen continent niet wezenlijk werden bedreigd. Spr. acht die stelling ook van belang voor Europa: stel dat de Midden-amerikaanse situatie zich zodanig ontwikkelt dat daarin wél een bedreiging wordt gezien, dan zouden de VS zich gedwongen kunnen voelen een verdediging op te bouwen, als gevolg waarvan zij minder inspanningen zouden kunnen leveren in het kader van hun betrokkenheid bij Europa. Acht de inleider dat een mogelijkheid, en hoe denkt hij dat Europa zou moeten reageren indien zich dat geval zou voordoen?

Prof. Rozemond. Hier wreekt zich natuurlijk dat ik allesbehalve een krijgskundige ben. Indien de VS al troepen zouden nodig hebben in Midden-Amerika, vermoed ik dat het toch niet zulke grote aantallen zullen zijn dat daarvan een ongunstige invloed zou uitgaan op de inspanningen ten behoeve van Europa. Eerder zou ik geneigd zijn dat aan te nemen als er iets gebeurde in de Perzische Golf of het Midden-Oosten; daar is al veel langer de vraag wat het voor Europa zou betekenen als ineens beroep zou worden gedaan op de Amerikaanse strijdkrachten in Europa. Dat is ook de reden waarom de NAVO in de MBFR niet heeft willen instemmen met enigerlei 50%-clausule die ertoe zou leiden dat de BRD het gat niet zou kunnen opvullen dat zou vallen bij het vertrek van de Amerikanen. Het kan zijn dat ik mij ver-

gis, maar ik vrees voor ernstiger consequenties bij een enigszins omvangrijke Amerikaanse inspanning in het gebied van de Perzische Golf of het Midden-Oosten dan in Midden-Amerika. Als er sprake zou zijn van een onttrekken van Amerikaans potentieel met het oog op nieuwe ontwikkelingen in Midden-Amerika, denk ik dat Europa begrip ervoor moet opbrengen dat daar Amerikaanse interesses in het geding zijn. Wij moeten ervan kennis nemen, de gaten zoveel mogelijk opvullen, en dus niet te strakke afspraken maken in de MBFR die zulk opvullen onmogelijk zouden maken. Dit antwoord is ongetwijfeld niet bevredigend, maar meer kan ik daarover niet zeggen.

De heer Timmermans wijst erop dat de recente economische geschillen tussen de VS en Europa de transatlantische dialoog hebben doen haperen, en herinnert in dat verband ook aan Helmut Schmidts uitspraken in de Panoramiek-uitzending van 22 januari waarvan al eerder sprake was. Hij vraagt of de inleider uit een eventuele gunstige ontwikkeling van de economische situatie ook enerzijds een betere transatlantische dialoog binnen de NAVO en anderzijds de totstandkoming van een Europees defensiebeleid ziet voortvloeien.

Prof. Rozemond. Schmidt heeft in de afgelopen jaren altijd bijzonder veel aan te merken gehad op de Amerikanen, niet alleen op de huidige maar ook op de vorige regering. Hij beschuldigde bijvoorbeeld de vorige president ervan dat die een soort nucleair 1914 opvoerde in het Nabije Oosten. Dat was toen alerminst een afgeleide van de economische zorgen die hij toen misschien ook al had over het Amerikaanse beleid, want het ergste op dat gebied moest nog komen. Ik zie dan ook geen direct verband tussen de economische moeilijkheden en de strubbelingen in de bondgenoot-

schappelijke dialoog, en evenmin omgekeerd in die zin dat Schmidt niets meer op de Amerikanen zou aan te merken hebben zodra het economisch beter zou gaan. Naar mijn mening ging Schmidts weersin tegen Carter dieper dan kwesties van rente, of staal, of wat dan ook. Misschien betreurt hij het achteraf dat hij met zijn aanvallen op Carter de kansen van Reagan heeft doen stijgen, maar ik geloof dat hij per saldo Reagan liever heeft. Kortom, als de economische problemen geëlimineerd zouden zijn, denk ik dat Schmidt nog evenveel moeite zou hebben met sommige uitingen van de Amerikaanse perceptie van eigenbelang.

De heer Timmermans wil toch iets meer concreet zijn over het Europese defensiebeleid waarnaar hij had gevraagd. Daarvan is, zoals de inleider heeft aangegeven in zijn betoog, momenteel eigenlijk geen sprake, ook al door de Duits-Franse onenigheid. Spr. kan zich voorstellen dat een verbetering in de situatie van de EG ook zou kunnen leiden tot meer perspectief voor het defensiebeleid en, bijvoorbeeld, de totstandkoming van de Westeuropese defensie-unie.

Prof. Rozemond. Ik zie dat automatisme niet, ook in het verleden niet. Er waren tijden waarin het in Europa economisch vrij aardig ging, maar dat had niet automatisch een gunstige invloed op de ontwikkelingen op politiek en defensiegebied. Het ontgaat mij waarom dat dan nu of in de toekomst wel het geval zou moeten zijn.

De heer Timmermans zegt dat er nogal wat mensen zijn die de nationalistische politiek van sommige landen verklaren met het argument dat de economie in het honderd is gelopen: om dat zoveel mogelijk te beperken — daarop kwam ook Schmidts verhaal neer — richt men zich primair op het verbeteren van

de economie, en daardoor raken de inspanningen op het terrein van de defensie meer op de achtergrond en wordt zijns inziens de nationalistische tendens in die zelfde sector ook meer versterkt dan wenselijk is.

Prof. Rozemond. Ik kan niet anders zeggen dan dat de Europese saamhorigheid op defensiegebied zeker niet beter ervoor stond toen de huidige economische problemen er nog niet waren. Dat zie ik eigenlijk wat onafhankelijker, en dat is misschien een tekort aan fantasie mijnerzijds, maar het verleden wettigt nu eenmaal niet het vermoeden dat er een duidelijke samenhang zou bestaan.

De heer Van Rooijen heeft de indruk dat de inleider veel waarde hecht aan de verklaringen van politici, hetgeen zijn goede recht is. Hij stelt daartegenover een globale terugblik over de voorbije dertien jaren: Pompidou hield zich op dit gebied nog wat op de vlakte, maar zijn opvolger Giscard d'Estaing hanteerde als eerste het begrip „sanctuaire élargi” in tal van redevoeringen. Ook Chirac deed dat toen hij premier was: in oktober jl., op bezoek in de BRD, herhaalde hij dat nog in radicalere termen. Zijn opvolger, Barre, heeft hetzelfde gedaan. De ministers van defensie laten zich, evenals bij ons, wat minder uit omdat de buitenlandse politiek het primaat heeft, maar naar sprekers mening kan die periode evenveel citaten-pro opleveren als de inleider naar voren bracht voor zijn opvatting. Spr. wil daaraan nog toevoegen dat Mitterrand, die meer op de Atlantische toer is, alleen maar in zijn verklaringen een FAR heeft opgebouwd en daarnaast het uit het verdrag van 1962 stammende Frans-Duitse veiligheidsoverleg heeft gestructureerd in een permanent orgaan waarvan spr. niet heeft kunnen vaststellen waarmee zich dat eigenlijk bezighoudt. Volgens zeggen van de militaire attaché in Den Haag vinden Frankrijk en Duitsland el-

kaar op veiligheidsgebied zeer belangrijk en zal dat in de toekomst nog toenemen. Daarom meent spr. dat aan een dergelijke ontwikkeling in een langere periode meer gewicht mag worden toegekend dan aan een verklaring van een politicus.

Prof. Rozemond. Naar aanleiding van uw opmerking dat ik veel waarde hecht aan verklaringen van politici het volgende. Zelf heb ik met zoveel woorden gezegd dat politici natuurlijk allerlei zeggen en ontkennen, en dat dat niet altijd zoveel betekenis heeft. Die relativering had ik zelf al aangebracht. Als u dan zegt dat de citaten-pro de citaten-contra in evenwicht houden, betwijfel ik toch of dat ook mag gelden als het slechts ten dele gaat om uitspraken van dienstdoende, regerende functionarissen: Chirac is momenteel in de oppositie, en ik vraag mij af of hij wel dezelfde uitspraken zou doen als hij een andere functie zou bekleden. Op mijn beurt zou ik kunnen zeggen dat u misschien wel erg veel waarde hecht aan uitspraken van militaire attachés: ik kan mij geen militaire attaché voorstellen die dat níét zou hebben gezegd. Waarom het mij gaat, is dat ik heb geprobeerd een aantal structurele argumenten aan te voeren:

1. Op basis van de Franse opiniepeilingen is het mijn — hier niet weersproken — stelling dat, als Frankrijk heel open en bloot een meer voorwaartse nucleaire rol zou gaan spelen, het neutralisme en atoompacifisme ook in Frankrijk sprongsgewijs zouden toenemen, met alle partijpolitieke gevolgen van dien.

2. Het is, volgens iemand als Alfred Grosser, volstrekt ondenkbaar dat de Bondsrepubliek bereid zal zijn zich onder de nucleaire hoede van Frankrijk te stellen, een land dat door de BRD in menig opzicht toch wordt beschouwd als economisch en demografisch de mindere; een reden derhalve om zo'n bescherming op te vatten als een onaanvaardbare vernedering.

3. Het Duitse hunkeren naar de hereniging blijft toch altijd nog een probleem, en — ongeacht wat sommige Franse politici daarover wel eens mogen hebben gezegd — er is mij geen enkele politicus bekend die dat perspectief met genoegen ziet. Dus ik verzoek u niet alleen naar de citaten te kijken. Misschien heb ik er wel wat veel gebruikt en hebt u daardoor de indruk gekregen dat zij mijn hele betoog moesten steunen, maar ik heb ook andere zaken aangevoerd die wellicht op sommige momenten belangrijker zijn dan die citaten.

De heer Wessels merkt op dat Oost-Europa een belangrijk element zal blijven in een Europees defensiebeleid. Van Frankrijk is bekend dat het zich lange tijd sterk op Oost-Europa heeft gericht, en dat de houding van de Sovjet-Unie met de SS20 eigenlijk Parijs meer op een Amerikaanse koers heeft gebracht. Spr. vraagt nu of, bij het opnieuw bereiken van een evenwichtiger situatie, de Franse buitenlandse politiek zich niet zal afwenden van het Angelsaksische element en terugkeren naar de traditionele voorkeur voor Oost-Europa.

Prof. Rozemond. Sinds de glorie-dagen van De Gaulle is er natuurlijk wel iets veranderd: Frankrijk zit in de EG, en ik kan mij niet voorstellen dat men nu nog, evenals destijds, demagogie zal gaan bedrijven tegen het Angelsaksische element. De teleurstelling over de Russische hardnekkigheid in Oost-Europa, vooral die in 1968 in Praag, is ook in Parijs sterk gevoeld en ik acht die van langere duur. Ik kan mij daarom niet voorstellen dat er een situatie zou ontstaan waarin men weer even euforistisch gaat spelen op de nationale factoren in Oost-Europa, in de hoop op een zelfde manier als in het midden van de jaren zestig de positie van de Sovjet-Unie als overheersende macht te kunnen uithollen. Ik kan mij echter wél een situa-

tie voorstellen waarin de wapentechnologie de Verenigde Staten zodanig in het voordeel brengt dat Frankrijk in zekere zin zijn prioriteiten weer wat verlegt. Wannéér iets dergelijks zou kunnen gebeuren, is volstrekt koffiedik-kijken, maar ik geloof niet dat Frankrijk ertoe zou kunnen komen om principiële redenen voortaan altijd die eenzijdige gerichtheid op het Oosten te gaan volhouden: Frankrijk zal zich altijd afvragen wat op een gegeven moment het drukkendste, het knellendste is wat het ondervindt. En daarmee lijkt het mij zo goed als zeker dat de waardeschatting van de Russische factor zoals dat in het midden van de jaren zestig bij De Gaulle het geval is geweest, nu niet gemakkelijk meer zal terugkomen: want dan zal er eerst in Oost-Europa héél wat moeten gebeuren.

De voorzitter betreurt het, in verband met het gevorderde uur en de barre weersomstandigheden die de thuisreis van verschillende aanwezigen dreigen te bemoeilijken, nu een einde te moeten maken aan de interessante discussie. Hij dankt de inleider voor diens duidelijke betoog, gelardeerd met vele citaten, waarin hij verwoordde dat een eigen defensie voor West-Europa op korte termijn weinig realistisch is. Opmerkelijk noemt hij het dat een van die citaten is ontleend aan generaal Mathon, die omstreeks dertig jaren geleden hetzelfde onderwerp voor de Koninklijke Vereniging behandelde. Dat overigens uit de discussie is gebleken dat niet iedereen de inzichten van de inleider deelde, beschouwt hij niet alleen als een verlevendiging van het geheel maar bovenal als een positieve stimulans voor de meningsvorming, waarvoor hij ook de discussianten dankt.

Ten slotte vestigt hij de aandacht nog op de op 5 maart a.s. te houden bijeenkomst waar de strategische problemen van Israël zullen worden gezien, en sluit de bijeenkomst.